

LETHRICA

ÅRGANG 15, NR. 30

DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE

OKTOBER 2020

Vi kan i dette nummer læse en beretning fra en "tilflytter" i Vester Såby.

Gennem Bayers billeder får vi et indtryk af, hvordan bygningen af Kalundborgbanen påvirkede landskabet.

Vi hører om stenhuggerens barske liv i 17- og 18-hundredetallet.

Der er omtalt to formandsskift, nemlig for LMF og DSI-TM.

Foreningerne planlægger nye aktiviteter, og vi krydser fingre for, at de kan afholdes.

Rigtig god fornøjelse
På redaktionens vegne
Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

<i>Leder</i>	2
<i>Allerslev kloster</i>	4
<i>Da jernbanen kom til Lejre</i>	8
<i>En stenhugger</i>	14
<i>Vi bliver selv en del af historien</i>	22
<i>Jens Hartvig Rasmussen</i>	35
<i>Lejre Historiske Forening</i>	40
<i>Egnshistorisk Forening for Hvalsø</i>	42
<i>Mindeord</i>	44
<i>Bramsnæs Lokalhistoriske Forening</i>	46
<i>Boganmeldelser</i>	48
<i>Lejre Museumsforening</i>	49
<i>Tadre Møllers Venner</i>	52
<i>Nyt fra DSI-TM</i>	54
<i>Kommende aktiviteter</i>	56

LØSSALG 10 kr.

LEDER

I historieundervisningen lærer vi om fortidens store dræbere som kopper, pest og kolera.

I dag har vi udryddet kopper ved vaccination, og pest og kolera bekæmper vi med antibiotika.

Min farfar fortalte mig om frygten for Den spanske Syge, for der var intet at stille op.

Min mor fortalte mig om frygten for den smitsomme og dødelige tuberkulose og om lettelsen, da man kunne begynde at give antibiotika mod den efter 1945 og senere næsten udrydde den gennem vaccination.

Selv husker jeg fra min barndom frygten - navnlig mine forældres - for børnelammelsen - polioen - og lettelsen, da vi kunne begynde at vaccinere.

I det fjerne udland dukker af og til grimme sygdomme op som sars og ebola, men det er jo så langt væk, at det ikke rigtig vedkommer os.

Sådan tænkte de fleste af os nok også, da coronaen dukkede op i Kina, for der er jo langt til Kina, men det var der så lige pludselig bare slet ikke. Verden er blevet mindre.

Det har været interessant at se, hvordan de forskellige lande har grebet situationen forskelligt an. Jeg blev helt stolt, da jeg så vores politikere optræde ansvarligt og i fuld enighed. Vores demokratiske system fungerer i en krisesituation!

For foreningerne bag Lethrica har coronaen betydet aflysninger af alle arrangementer, også de interne. Lejre Museum, Gammel Kongsgård og Tadre Mølle blev lukket for publikum. For alle de mange engagerede frivillige blev det en mærkelig, noget tom tid. De fortsatte naturligvis det rent fysiske vedligehold, så publikum kunne gå en tur i haverne, ligesom trampestierne på Tadre Mølle blev passet. Disse individuelle gåturmuligheder er blevet flittigt brugt under nedlukningen.

Hvordan har vi så reageret på denne kulturelle fattigdom? Muligheden for at være sammen er svær at undvære for os alle, men så kan vi da prøve at gøre det hver for sig.

Her har sangen – endnu en gang – vist sig at være et meget væsentligt element. Vi kan drage historiske pa-

ralleller til Alsangen under besættelsen eller til de baltiske folks kulturelle overlevelse under 50 års besættelse. Sangen gør stærk.

Nu venter vi bare på vaccinen, så verden kan blive normal igen.

Bent Gottfredsen

SKÅLSTEN

Skålsten påtræffes mange steder, store som små. I Lethrica april 2019 så vi en ganske lille nyfundet sten.

For år tilbage fandt jeg en lidt større skålsten med to hulninger på Kirkeskovvej i Kirke Såby. Den var lagt af lodsejeren for at markere et hjørne. Det lykkedes mig at erhverve den mod at lægge en anden, der var mindst lige så stor.

Efterfølgende afleverede jeg den på Arkivet. Her talte arkivaren noget

om, at arkivet modtog billeder og skriftligt materiale. Så tegnede jeg hulningerne op og sagde, at nu var der tale om skriftligt materiale, og så blev den modtaget.

Ved Kirkeskovvej vokser to meget små lunde. De har begge en fuldstændig veludviklet skovbundsflora, så der har engang været en Kirkeskov.

Bent Gottfredsen

Skålstenen på Arkivet. Foto Bent Gottfredsen

ALLERSLEV KLOSTER SOM KATOLSK BØRNEHJEM

Anden del

Fortsat fra nr. 29

Af Georg Elleholm

Vores beklædning bestod enten af brugt tøj eller en sjælden gang tøj, som søstrene selv havde syet. Den mest pinlige del var, at jeg de første år fik lange strømper på, som blev knappet op i et livstykke, ligesom piger havde det.

Der var skam også lyspunkter, især om sommeren, hvor der kom 10-15 drenge fra katolske skoler i København på ferie. Vi kunne nu rigtig se, hvor stor forskel der var på det liv, de kom fra, og vores. Men dagligdagen ændredes meget, idet vi blev tilslut-

Ferie med drenge fra København

tet dem som en gruppe. Der kom også en voksen med, typisk en lærer fra en af skolerne. Det var hans opgave at holde styr på os alle. I den periode havde vi ikke noget med søstrene at gøre, men skulle klare os selv.

Så mange drenge sammen gav os mulighed for komme uden for klosteret og f.eks. at lege røvere og soldater i parken omkring Ledreborg Slot. Vi kendte parken ud og ind og vandt næsten altid, hvilket vi var meget stolte af.

Ledreborg Slot havde vi en særlig tilknytning til, da selve starten på klosteret skyldtes, at bygningerne af greven blev overgivet til søstrene ved deres ankomst til Danmark i 1920, og fordi greveparret selv var katolikker.

Vores tilknytning var især til slotskirken, der nu var blevet katolsk. Vi kom der hver søndag til messe, hvor jeg også fungerede som ministrant. Greven virkede for mig som en bøs person, medens grevinden var en rigtig venlig dame. Blandt andet inviterede hun altid alle drengene om sommeren til kage og saftvand på den

store terrasse på 1.sal på slottet. En anden oplevelse var ved juletid. Der blev vi sammen med alle de ansattes børn inviteret til juletræ på slottet. Et kæmpe juletræ stod i riddersalen, hvor vi gik om træet og sang julesange. Derefter fik vi lov til at vælge en af alle de julepakker, der var lagt frem. Det var en stor oplevelse.

Hvert år blev der i jagtsæsonen afholdt klapjagter i november og december. Dertil skulle der bruges et antal drenge, der skulle fungere som klappere. Det fik vi lov til at deltage i, men det var noget af et job. Vi skulle tidligt op og efter morgenmaden gå til et mødested, som kunne ligge meget langt fra klosteret. Det kunne nemt tage en time eller længere at nå til stedet. Derefter blev vi stillet op på række og skulle gå gennem revl og krat og bruge klaptræet. Uanset hvordan terrænet var, skulle vi igennem. Der var en, der skulle styre os, og han var virkelig striks, så der var ingen vej udenom, vi skulle igennem selv de værste krat- og vådområder. Det var selvfølgelig et hårdt job, men det blev godt betalt, idet vi fik 5 kr. for en dag, og da der godt kunne være både 3 og 4 dage, var det mange penge i

Jeg står forrest

40'erne.

Tilbage på klosteret skete der det, at vores elskede Søster Josefa blev taget fra os og erstattet af en anden søster, der var meget anderledes og virkede nervøs. Vi mærkede straks, at hun overhovedet ikke rummede den samme omsorg. Hun havde slet ikke de pædagogiske evner, vi var vant til. Hun kunne kalde os for hyklere, set i relation til troen, hvilket hun måske til dels kunne have ret i, men vi havde jo fundet ud af, hvad der kunne passe i den situation, vi var i. Opdragelsen gjorde ikke mig til troende katolik.

Måske var det årsagen til, at der en tidlig forårsaften - vist nok i 1943 - var nogle af os, der stod og talte om,

Luftfoto af klostret 1952 som postkort

om det var en ide at flygte fra klostret. Uden at tale nærmere om noget egentligt formål ville vi bare væk. Fire af os blev hurtigt enige om at gennemføre det. Vi fik fat i noget mere tøj, da det stadig var køligt, og så stak vi af tværs over markerne med retning imod Roskilde. Vi nåede til det sted, hvor Ledreborg Allé dengang sluttede. Der var en stor halmstak, som vi besluttede os til at bore os dybt ind i for at overnatte. Næste morgen fortsatte vi vores flugt, hvor vi denne gang besluttede at følge jernbanesporene. Vi fik sneget os over sporene, selvom det var en bemandet overgang. Vi var nu kommet til Hedehusene og var sultne. Vi delte os i to par for ikke at vække opmærksomhed. Jeg og en anden gik ind for at købe noget spiseligt. Købmanden sagde "et øjeblik" og gik ud i baglokalet. Det viste sig, at han rin-

gede til politiet, idet vi naturligvis var blevet efterlyst. Og ganske rigtigt, i løbet kort tid holdt en politibil udenfor, og vi blev puttet ind i bilen. Derefter spurgte de, hvor de to andre var, hvilket vi ikke vidste. Men efter en ganske kort tur fandt de hurtigt de to andre, hvorefter turen gik mod klosteret. Politiet spurgte os, hvordan vi var kommet så langt, og hvor vi havde tilbragt natten. Vi fortalte, hvor vi havde overnattet, hvilket overraskede dem, idet de havde søgt efter os med hunde og havde også været ved den store halmstak, hvor vi havde sovet, uden at deres hunde havde sporet os.

Nu meldte vores næste problem sig, for hvilken forklaring skulle vi komme med ved de forhør, vi ville komme i hos priorinden. Da vi kom tilbage, blev vi alle lukket ind i vores sovesal, hvor vi skulle finde ud af, hvad vi ville fortælle. Tre af os blev hurtigt enige om, at der kun skulle være én skyldig, og besluttede os for, at den, vi anså for svagest, skulle have skylden, hvilket jeg inderligt sidenhen har fortrudt mange gange. Resultatet blev, at den pågældende allerede næste dag blev hentet af sin familie. Vi andre blev selvfølgelig også straffet,

idet vi blev dømt til stuearrest en hel uge. Samtidig fortalte priorinden om den uro og nervøsitet, situationen havde medført. Dette skal naturligvis ses i sammenhæng med, at det var under besættelsen, hvor der gik soldater på vagt langs banerne grundet sabotager.

Hermed afslutningen på oplevelserne ved at have været en klosterdreng. Siden jeg forlod klosteret den 1. april 1946, har jeg mærket følgerne af at være blevet opdraget i et katolsk klo-

ster. Både de næste år og hele mit ungdomsliv samt endnu mange år efter har været præget heraf. Dertil kommer, at jeg helt åbenlyst var blevet afskrevet af min familie, så det må betragtes som et held, at jeg kom hel-skindet igennem teenageårene.

Men faktisk kan jeg konstatere, at det har haft indvirkning på mit liv i mange år efter. Først i 1960 føler jeg, at mit liv blev helt normalt, da jeg mødte en pige, som jeg nu har været gift med i 57 år.

Klosterets 10 nonner og deres Pater Gicha, som de havde med fra Mähren, hvor de kom fra

DA JERNBANEN KOM TIL LEJRE

(Bayers billeder før og efter jernbanen kom til Lejre)

Af Olav Sejerøe

Jernbanen fra København til Roskilde blev åbnet i 1847. I 1854 var en flok feriedrenge med toget til Roskilde. De var på vej til Lejre til et ferieophold på 4 uger hos forskellige landmænd. Togturen og ferieopholdet var en stor oplevelse for drengene, og nogle af dem blev ved med at besøge deres ferieværter livet igennem. En af dem var Christian Bayer. Han var 13 år, da han første gang kom til Lejre, og han fortsatte hele livet med at komme til Lejre. Christian Bayer tegnede og lavede mange billeder fra

Lejre. Det første daterede billede, vi har fra ham, viser en gård med en stork på taget. Det er fra 1858. Det sidste daterede billede, vi har fra ham, er hans billede af Allerslev kirke fra 1929. Vi har således billeder fra Lejre tegnet af Bayer fra 1858 til 1929. På de billeder kan vi følge udviklingen i Lejre over 71 år.

Opførelsen af Kalundborgbanen påvirkede landskabet meget. Banen blev færdig i 1874. På nogle af Bayers billeder kan vi se, hvordan der så ud før banen kom. På andre billeder kan vi se, hvilken indflydelse banen havde på landskabet.

På Bayers billede af Lillebro og Hestebjerget fra 1868 kan man se, hvor

Før banens ankomst: Lillebro og Hestebjerget 1868

Billede af Hestebjerget fra 1880. Her er den sydlige del nu meget lavere, efter at meget grus er gravet væk til jernbanen

stor Hestebjerget har været. Hestebjerget er en ås. Den er dannet i en smeltevandsflod oppe i isen. Den består af sand og grus sorteret af vand i smeltevandsfloden. Det er sand og

grus af ensartet og god kvalitet, og derfor er mange åse i tidens løb forsvundet ved grusgravning. Hestebjerget var storleverandør til Kalundborgbanen.

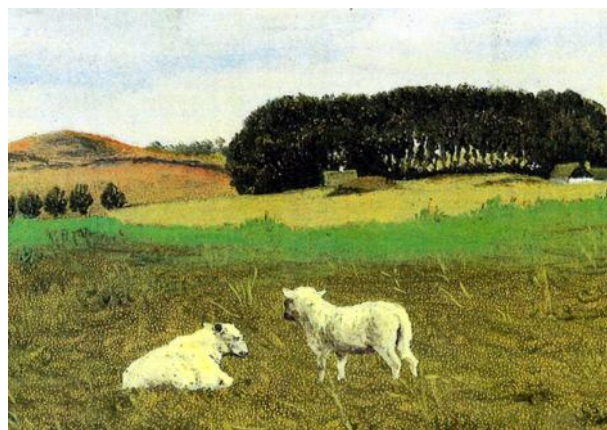
Bayers billede "Ved Lejre græsser nu får på vold"

På Bayers billede "Ved Lejre græsser nu får på vold" ses til højre åsen Tårnbjerg. Helt til venstre ses åsen Hestebjerget. De to er dele af den samme ås, som fortsatte syd for Alleén ind over Vi-bevadgårds marker til Tårnbjerg. Åsen var

ikke så høj, men den var med godt grus, og den blev gravet helt væk sammen med to gravhøje, der lå på den.

På udsnittet af billedet ser man helt til venstre i baggrunden Hestebjerget. Foran Alleén de to gravhøje fra germansk jernalder, som forsvandt ved banens anlæg. De indeholdt fine kvindesmykker.

På billedet fra Alléen mod Allerslev ses tre høje. Den store høj midt i billedet er Tårnbjerg. Den var en fortsættelse af åsen Hestebjerget. Til venstre ses de to Uglehøje fra bronzealderen. Den ene indeholdt flotte gravgaver og en urne fra bronzealderen. Åsen og højene forsvandt for at give grus og jord til banens anlæg.

Udsnit af Bayers billede "Ved Lejre græsser nu får på vold"

Senere fik kirkestien en bro over banen, så nonnerne på Klosteret i Allerslev kunne komme til katolsk gudstjeneste i kirken på Ledreborg. Banen var oprindeligt en ensporet bane. Banen fik to spor i 2014. Der er planer om, at banen skal elektrificeres i 2025.

Fra Alléen mod Allerslev 1867

Billeder som viser Lejre efter banens anlæg:

Tog ved Kirkestien til Ledreborg 1876

Ser man gennem viadukten på Bayers billede Viadukt i Lejre, kan man se Hestebjerget og en gård i Gammel Lejre. På jernbanen over viadukten ses et begyndende omrids af et lokomotiv, som desværre ikke er gjort færdig.

Banens anlæg:

I 1872 starter anlæg af Nordvestbanen.

Lejre Station opføres i 1874.

Nordvestbanen er færdig 30/12 1875.

I tidens løb er viadukten gjort brede-
re, men ikke højere, så høje busser og
lastbiler kan ikke passere under den.

Viadukter som denne krævede man-
ge store sten, som man blandt andet
kunne få fra gravhøjene.

Allerslev Dysse 1875

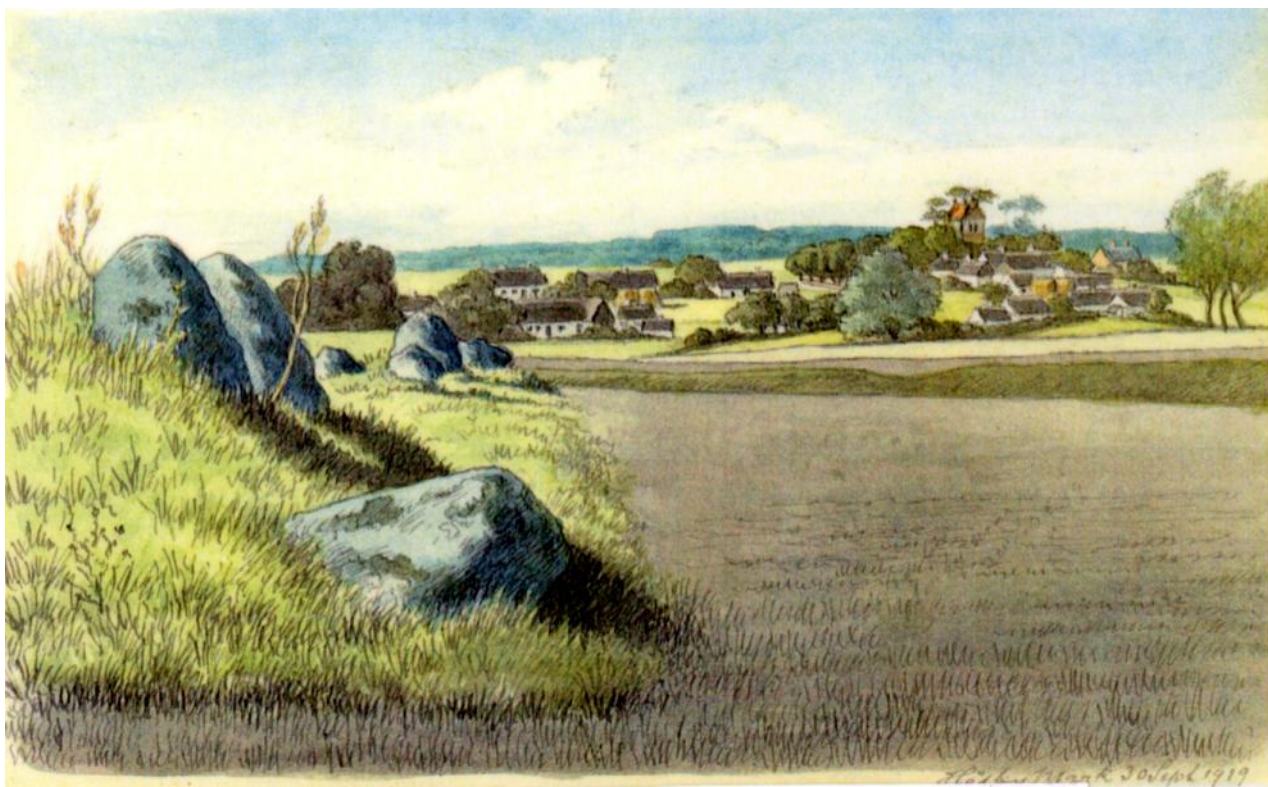
Bayers billede af Allerslev Dysse fra
1875 er tegnet lige efter, at banen er
færdig. Billedet viser en mishandlet
dysse. Bayers tekst til billedet er:
”Dysse på Allerslev Mark, ødelagt ved
banens anlæg”. Den har sikkert leve-
ret en del sten til viadukten. Dyssen
står i dag med to store flotte egetræer
og er en pryd for landskabet. Mange
af stenene på Bayers billede kan stadig
ses på dyssen.

Resterne af Højby Langdysse ligger
på Valdemargårds mark, som er ved at
blive udstykket. På billedet ser man

Allerslev Dysse 2020

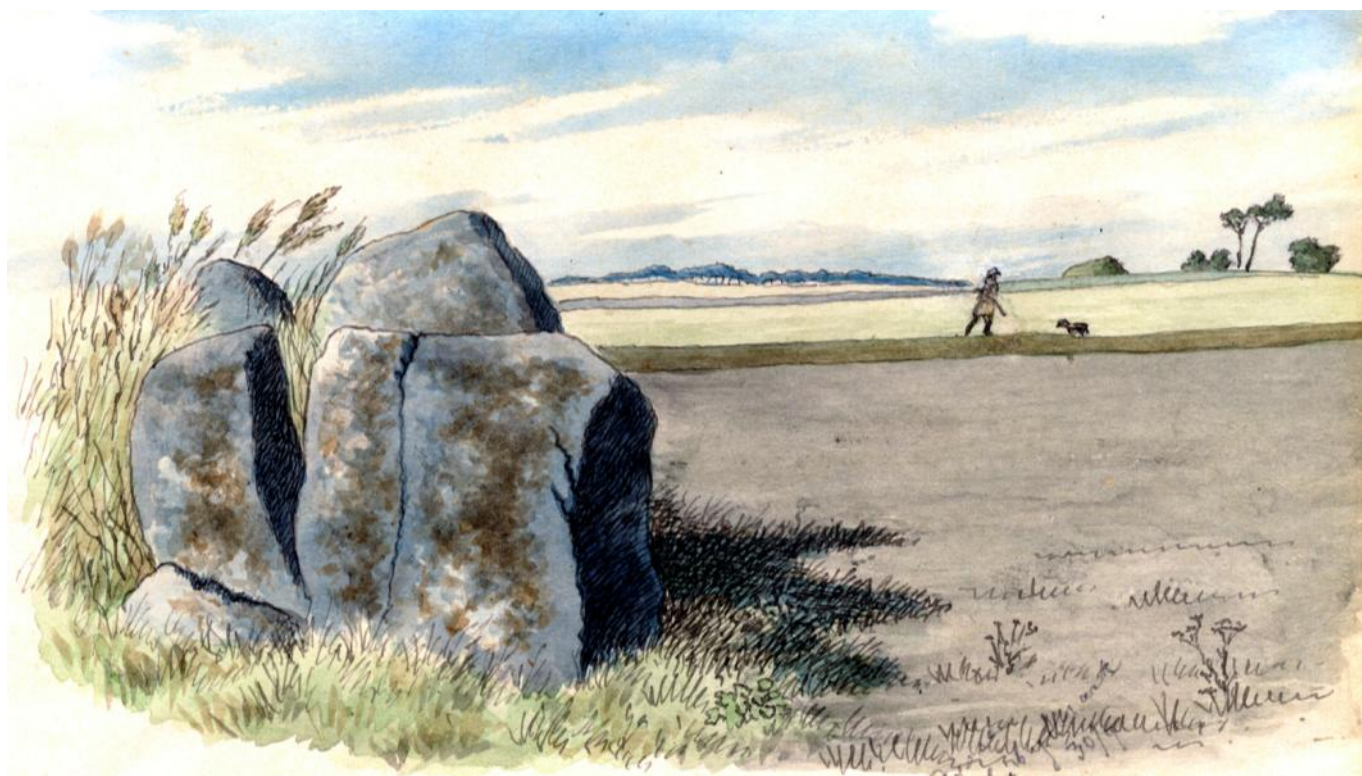
resterne af langdyssen i forgrunden
til venstre og Allerslev med kirken i
baggrunden. De fleste af stenene er
fjernet til jernbanen. En enkelt sten
er blevet flækket, men er ikke fjer-

Højby Langdysse 1880

net, som man ser på billedet med jægeren (herunder). Opførelsen af Kalundborgbanen medførte mange ødelæggelser af fortidsminder langs banen. Siden banens op-

førelse er der ikke sket større ændringer af fortidsminderne i Lejre. Selv den flækkede sten på Højby Langdysse står der stadig.

DER VAR EN GANG I GL. LEJRE - OG ALLERSLEV

... EN STENHUGGER

Af Eva Nielsen

Hvis man i vore dage hører om stenhuggere, tænker man nok på dem, som tilhugger gravsten, eller på kunstnere, der hugger i sten.

Det er imidlertid en helt anden slags stenhuggere, jeg vil fortælle om her.

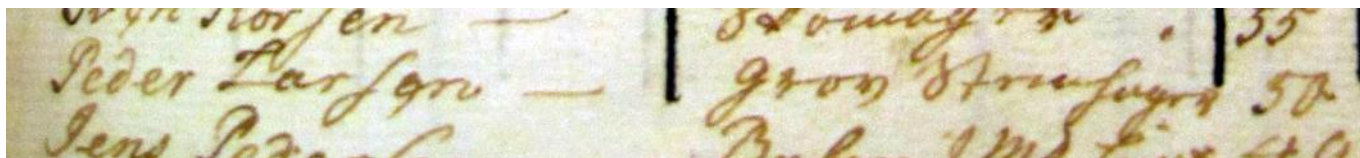
De fleste kender nok sangen om Jens Vejmand, der *'i sin sure nød, med ham'ren må forvandle de hårde sten til brød'*. Jens Vejmand var nemlig stenhugger, ligesom mange andre fattige mænd rundt om i landet. De huggede sten til skærver, som blev fyldt i landevejen, så den blev nogenlunde jævn og fast at køre på. Stenhuggerens redskaber var simple: en hammer og en ring af metal, hvori han placerede stenen, der skulle flækkes, og så skulle stenen ellers slås i stykker, indtil skærverne havde en passende størrelse..

Det har været et hårdt arbejde, dels fordi det krævede mange kræfter, og

Stenhugger. Hadsten lokalarkiv

dels fordi det foregik udendørs i al slags vejr. Arbejdet var farligt, for man risikerede at slå hænderne i stykker eller få stensplinter i øjnene. Der var ikke noget med sikkerhedsbriller og arbejdshandsker dengang. Hvis man slog sig, bandt man en klud om hånden og fortsatte arbejdet. På gamle fotos ser man, at mange af disse stenhuggere har bygget sig en lille læskærm til at sidde under, men med fattigfolks dårlige tøj har det været

1771, Oeders Efterretninger

en ringe beskyttelse mod regn og blæst.

Den blinde stenhugger Jørgen Pedersen i Allerslev og Gl. Lejre.

Jørgen Pedersen blev født i Allerslev i 1758 som søn af 'Grov Steenhugger' Peder Larsen og Margrethe Nielsdatter.

I 1787 var han '*Huusmand og stenhugger, men nu blind*', så han har ikke kunnet arbejde mere, men som stenhugger havde han overtaget både fæste og værktøj.

Måske døde Peder Larsen kort efter denne folketælling, for Jørgen betalte husafgiften i 1788, men derefter opførte fæstet. Jørgen forlod sognet, og en anden stenhugger flyttede hertil, men ham vender vi tilbage til senere.

Godserne i landet havde - indtil stavnsbåndets ophævelse i 1788 - selv udskrevet unge mænd til soldatertjeneste. Man valgte ofte dem, som man bedst kunne undvære i landbruget, mens håndværkere og gårdmandssøn-

ner gik fri. Fra 1788 overgik udskrivningen af værnepligtige til staten, og man begyndte at føre lægdsruller, hvor alle drengebørn blev indskrevet som mulige, kommende soldater. Jeg ledte efter Jørgen i hovedrullen for Allerslev sogn, og jeg fandt ham der i 1791. Alle blev noteret med alder og højde, og derfor ved vi, at han var højere end de fleste på den tid, nemlig 170 cm. Der står også en bemærkning om, at '*han har tjent i 4 Aar*', men intet om, hvor han havde tjent, så det skulle jo undersøges nærmere.

Netop i de år boede kaptajn Christopher von Stockfleth i Kornerup på Kornerupgaard, og fra 1789 boede han i Gevninge. Han var vejmaster i 'Vejkorpset', som var et militært korps, der senere blev lagt under ingeniørkorpset. Stockfleth stod for anlæg af landevejene fra Roskilde til Ringsted og Kalundborg. Han tegnede de kort, der skulle bruges til vejføringen, men han tegnede også dette kort, som viser 'Eggen ved Ledreborg'.

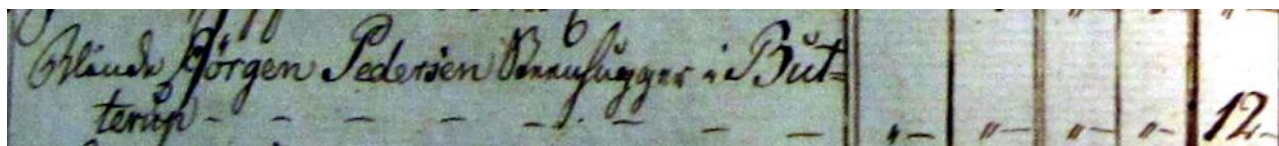

Egnen ved Ledreborg, Stockfleth, ca. 1785, Lejre lokalarkiv

Der var brug for mange værnepligtige til de vejanlæg, og Jørgen Pedersen var blandt dem, som arbejdede i vejkorpsset, hvor han stadig var i 1803, da han kom til skade og mistede synet. Da han jo havde været i tjeneste, da ulykken indtraf, fik han tildelt en årlig pension på 50 rigsdaler fra 'Vei Korpset og Den Kongelige Casse'. En gammel enke i Gl. Lejre fik på den tid 8 rigsdaler om året, så i forhold til det var det en stor pension,

han fik. Derudover fik han tilbud om at blive indlagt på Slagelse Hospital, hvor han kunne få den fornødne pleje. Her kunne 'syge, fattige, vanvittige, gamle og skrøbelige få ophold', men på det tidspunkt syntes han ikke, han var gammel og syg nok til det.

Ud over pensionen skulle han have udbetalt 12 rigsdaler i fattighjælp om året, og den udgift skulle Osted-Allerslev Fattigkasse afholde, fordi han var født her. Han opholdt sig

1807, Osted – Allerslev sognes fattigprotokol

ganske vist ikke i sognet, men da han ikke havde haft fast bopæl andre steder, var det fødesognet, der måtte påtage sig den udgift. Da udgiften var bestemt ved en kongelig resolution, kunne den ikke ændres, men man kan tydeligt fornemme, at sognets fattigkommission har ærgret sig over at skulle sende pengene til Tuse og Butterup Sogne, hvor Jørgen Pedersen opholdt sig hos noget familie.

I 1811 flyttede han så tilbage til Allerslev sogn, men det gjorde ikke sagen bedre. Nu var man nemlig også forpligtiget til at skaffe ham husly, og det blev ikke nemt. Der var endnu ikke noget fattighus i sognet på den tid. (Allerslev fattighus kom først i 1850). Han skulle derfor som så mange andre fattiglemmer anbringes som indsidder et eller andet sted, hvis nogen ville tage imod ham mod en mindre godtgørelse i form af korn, brænde eller et par rigsdaler om året.

Efter megen overtalelse havde møllerenken i Lejre Mølle indvilget i at have den blinde mand boende, men det fortrød hun snart. Han var tilsyneladende yderst besværlig og krævende og ville ikke påtage sig noget som helst arbejde, selvom han, trods sin blindhed, ville være i stand til det.

Han klagede derimod til fattigkommissionen over, at han ikke fik den fornødne pleje og pasning. Man undersøgte sagen og konstaterede, at han fik alt, hvad han behøvede. De mente, at han klagede, fordi han nu hellere ville indlægges på Slagelse Hospital, da han efterhånden følte sig gammel og svag.

Efter den klage nægtede møllerenken simpelthen at have ham boende, *'uanset, hvor meget, de ville betale hende'*. Nu havde man et problem, og man prøvede, om præsten kunne hjælpe. Han omtalte nemlig hver søndag fra prædikestolen forskellige emner, indkaldte til møder m.m., og herfra efterlyste han også pladser til fattiglemmer. Der var imidlertid ingen i sognet, som kunne (eller ville) have den blinde mand boende, selv mod betaling. Han var alt for besværlig og krævende, og det var der ingen, der havde overskud til at klare. Kommissionen bemærkede i protokollen, at *'Han er et meget vanskeligt Menneske at omgaas, maaske paa Grund af sin Blindheds Tilstand'*, og de tilføjede, at de inderligt ønskede, at det måtte lykkes at få ham til Slagelse.

Det lykkedes heldigvis, og han blev indlagt på Slagelse Hospital i 1812. Fattigkommissionen betalte, sikkert

Slagelse Hospital 1891, af R. Christiansen.
Slagelse Lokalkiv

med glæde, både for nyt sengetøj til ham og for leje af en vogn, der kunne køre ham. Fattighjælpen på 12 Rigsdaler blev herefter betalt til Slagelse Hospital indtil 1817, hvor *'han ikke mere behøvede bidrag herfra'*, og dermed var han endelig ude af sognet.

Selvom han fik sit ønske om at komme til Slagelse opfyldt, fik hans liv en trist afslutning, idet han *'hængte sig på et Høloft og blev begravet i Stilhed paa et afsides Sted på Hospitalets Kirkegaard'* i januar 1822, 63 år gammel.

Den fattige stenhugger Niels Jensen i Allerslev

Niels Jensen blev født i Kornerup i 1759 som søn af gårdmand Jens Pedersen, som senere var 'hugger'. Den betegnelse blev brugt både om en tømrer og en stenhugger, så vi ved ikke, om Niels arvede det arbejde efter sin far, ligesom Jørgen Pedersen gjorde. Niels Jensens to brødre blev begge 'gamle i gårde' i Kornerup, mens hans eget liv blev både fattigt og kort. Omkring 1792 flyttede han til Allerslev, og han blev sognets stenhugger.

Han blev gift med Christiane Pedersdatter, og de fik fire børn. Som stenhugger kunne han selvfølgelig ikke også klare forpligtelserne ved et fæstehus, så familien boede som indsiddere i en stue hos en husmand.

Der var fire børn fra ½ til 9 år, da Niels Jensen blev alvorligt syg i 1804. I fattigprotokollen står der: *'Han har lagt i over 7 Uger og kan Intet fortjene til*

Niels Jensen	Mand	42) Børn i Hjælp og Udgift	Fuld og Stærk
Christiane Pedersdatter	Kvind	34		
Johanne Nielsdatter	Børn	8		
Niels Nielsen	Børn	4		
Anne Kirstine Nielsdatter	Børn	1		

1801, folketælling, Allerslev

Familien, der har 4 uopdragne Børn. De har Huusværelse, og hvad de behøver at sidde og ligge paa, men er dog meget fattige og behøver Hjælp', og de fik derfor bevilget en tønde rug og byg årligt. At børnene var 'uopdragne' betyder her, at de var for små til at klare sig selv. I januar 1806 indtraf en ny ulykke, for der udbrød ildebrand i Allerslev, og tre huse brændte, bl.a. det, som denne familie boede i. Familien reddede sig heldigvis ud, og med de få ejendele, der ikke var gået tabt ved branden, blev de anbragt hos en anden husmand. Niels blev aldrig rask, og han døde kort efter, kun 47 år gammel.

Enken fik 1 rigsdaler til hjælp til mandens begravelse, og da hun blev mere og mere svagelig, fik hun bevilget 4 rigsdaler ud over det sædvanlige korn, for at børnene kunne blive i skolen og ikke skulle ud og tjene til føden hos andre. Selvom fattigkassen hjalp dem, der trængte, var man sparsommelig. Da enken et år boede hos sin voksne søn i Tokkerup, blev der straks skåret ned på mængden af det bevilgede korn. De sidste år, hun levede, boede hun i Allerslev og fik igen den fulde hjælp. Christiane døde i 1829 efter et hårdt og fattigt liv og blev begravet på Allerslev Kirkegård.

Stenhugger Hans Christiansen, Gl. Lejre, 1816-1871.

Nu har vi hørt om to stenhuggere, som det ikke gik så godt for. Det gik noget bedre for den unge stenhugger Hans Christiansen. Det lå ikke i kortene, at han skulle blive stenhugger, for da han var ung, opholdt han sig i Daastrup og Rorup sogne, hvor han ernærede sig som daglejer og handlede med hvedebrød.

Han byttede imidlertid det bløde hvedebrød ud med de hårde sten og blev 'Steenslager'. Han flyttede ind hos en enke, Anne Dorthe Jørgensdatter i Gl. Lejre, men hende skal vi først lige høre lidt mere om.

Hun boede Orehøjvej 6, som hun fæstede efter sin afdøde mand, Jens Christensen Studsgaard. Han havde forladt hende og deres 4 børn nogle år forinden, hvorefter han ernærede sig som bryggerkarl i København i nogle år. Han blev åbenbart træt af det hele, for han hængte sig lillejuleaften 1841. 3 uger efter oplevede enken en ny tragedie, da sønnen Peder døde, kun 5 år gammel.

I Gl. Lejre var der en karl, Anders Pedersen, som enken fattede interesse for. Hun sendte nemlig i 1843 en forespørgsel til godsforvalteren på Ledreborg, om denne karl måtte

overtage fæstet uden afgift, men det blev pure afvist. Der findes en interessant korrespondance i den anledning, hvor forvalter Borgen på Ledreborg skrev, at man *'skulle udnytte Øjeblikket til at tage Huslodden i Øjesyn med Hensyn til de paa stedet noget særegne sociale Forhold'*.

Desværre ved vi ikke, hvad *'de særegne forhold'* handlede om, men jeg har en teori. Rent gætteværk, men alligevel. Nogle år forinden var der på Ledreborg en ugift karl, som netop hed Anders Pedersen. Han fik et barn, Ellen Marie, med en malkepige der i 1841, men de blev aldrig gift. Den lille pige kom i pleje i Gl. Lejre hos enken Anne Dorthe. Måske var Anders far til Ellen Marie? Ved et evt. fæste og giftermål kunne han jo få hus, kone og datter på en gang, men sådan skulle det altså ikke gå. Det endte hverken med giftermål eller

Orehøjvej 6 og 8, ca 1930, Lokalarkivet

fæsteoverdragelse.

I stedet flyttede Hans Christiansen ind i huset 1. maj 1844.

Ved folketællingen i 1845 står der, at han *'er stenhugger og opholder sig hos enken'*, så trods det, at Hans Christensen var 21 år yngre end Anne Dorthe, har de måske allerede dengang levet sammen som ugifte. Ellen Marie boede der stadig, og der boede også en ung pige med et barn, som også blev plejebarn der i huset.

Stenhuggeren begyndte nu at opkøbe træ på skovauktioner, og på en auktion på Ledreborg købte han *'et Par gamle graae Benklæder, to store og en lille Tegnebog, og en Vadsæk med Adskilligt'*.

Efter 5-6 år kontaktede Anne Dorthe igen godsforvalteren på Ledreborg med et tilbud. Hun ville afstå sin jordlod i Herthadalen mod en ret stor sum penge, fri husleje og mod, at husfæstet blev overdraget til Hans Christiansen efter hendes død, idet hun agtede at gifte sig med ham.

I godsets korrespondance om sagen blev hendes forslag afvist. Man ræsonnerede, at der ikke var nogen grund til at ændre på noget, *'før Enken, som er i en fremskreden Alder, ved Døden afgaar'*. Anne Dorthe var da 56 år! Der står også, at hvis hun nu gif-

tede sig, kunne 'man få hånd og hanke med hende'. Hun har åbenbart været en skrap dame. Hvis hun blev gift, var hun ikke længere myndig, og så var det forhåbentlig en mere fredssommelig ægtemand, man skulle forhandle med.

Der gik dog endnu nogle år, før hun blev gift med den unge stenhugger i 1856. Hun var da 61 år, og han var 40 år. Hans overtog straks fæstet af huset, byttede jordlodden i Herthadalen med noget jord fra nabohuset, og godset sparede en masse penge.

Hans var stadig stenhugger, og et bilag fra godsets regnskaber 1856 viser, at han fik opmålt en bunke huggede skærver på ca. 4 m³. Der skal hamres i mange timer for at nå den mængde. Fra 1860 var han 'arbejdsmand', og som sådan arbejdede han i 1862 i Lerbjerg på nogle staldbygninger. Han manglede imidlertid sten til brolægning og ler, grus og ralsten til gulv og vægge, så han skrev til Ledreborg, om de ville sende 3 vogne dagen efter med alt, hvad han behøvede for at blive færdig, for 'Augustinus kan ikke køre for høsten'. Han har åbenbart arbejdet på gården i Lerbjerg hos Augustinus Christensen, som selvfølgelig ikke kunne forlade høsten for at

hente materialer. Dem skulle godset sørge for.

Hans Christiansen blev enkemand i 1864, da Anne Dorthe døde, 69 år gammel. Nogle år efter giftede han sig med den noget yngre Ane Jensdatter.

Ellen Marie, som havde været plejedatter her tidligere, kom nu til at bo her igen. Hun havde været indlagt på hospitalet i Roskilde, men var stadig syg, og Hans fik 40 rigsdaler om året af sognets fattigkasse for hendes ophold.

Hans Christiansen blev kun 54 år gammel. Han døde nytårsaften 1870 og blev begravet på Allerslev Kirkegaard.

Efter hans død flyttede den syge Ellen Marie ind i nr. 8, hvor hun døde to år senere.

I alle de år, jeg har fortalt om her, og i mange år efter, har der boet indsidere og lejere i huset, men det er en anden historie. Sjovt nok er her nu 'igen' B&B.

Kilder:

Rigsarkivet: folketællinger, kirkebøger, fattigprotokoller, lægdsruller

Lejre Arkiv og Hadsten lokalarkiv

Ledreborg Godsarkiv

Slagelse Lokalarkiv

VI BLIVER SELV EN DEL AF HISTORIEN

Lidt om livet i den lille landsby Vester Såby for 50 år siden

Af Bent Gottfredsen

Lad mig tilstå det straks: JEG ER TILFLYTTET!

I maj 1969 købte Karin og jeg den Gamle Smedje i Vester Såby, og kort efter flyttede vi ind med vores nyfødte tvillinger. Valget af bolig på landet til opvækst for vores børn var meget bevidst. Vi valgte naturen og den friske luft til og samtidig en masse af byens faciliteter fra. Det har vi aldrig fortrudt. Vi var også bevidste om, at det var en spændende egn, vi flyttede til.

Vi blev godt modtaget, selv om vi nok så lidt anderledes ud. Vi var aparte, men vi blev ikke kanøflet! Vi havde lidt mere hjemmestrikket tøj og lidt flere farver på end de fleste lokale. Den gang havde jeg også hår på hovedet, og det var endda langt. Flere mente, at vi lignede ”Det rene Christiania”. Dertil kom, at vi ikke kun kørte tvillingerne rundt i barnevogn,

vi bar dem også i bæreseler. Det vakte opsigt. Det var aldrig set før, men børnene elskede det, og det var altså ikke til at køre med barnevogn på svampetur i skovene. Da børnene blev lidt større, købte vi en legevogn og trak dem rundt i den i den udstrækning, de ikke hellere selv ville trække vognen. Det gav mere bevægelsesfrihed, navnlig i naturen, men igen vakte vi opsigt. Ideen med legevognen blev dog hurtigt kopieret af andre.

Ellers var vi ganske fredelige. Vi røg ikke hash – tvært om var vort hjem nok det første røgfri hjem i byen. Vi havde heller ingen planer om at starte verdensrevolutionen fra Vester Såby. Christiania besøgte jeg først over en snes år senere på en ekskursion som lærer for et hold voksne. Reelt var det nok mest ved vores stærke engagementer i kulturhistorie, natur, miljø og sundhed, vi var aparte. Fx komposterede vi fra starten alt vegetabilsk køkkenaffald. Det vakte også opsigt, og det var ulovligt! Først 30 år senere blev den slags udskejelser tilladt.

Den gamle smedje, forår 1969

Vi undrede os til gengæld over, at en del lokale slet ikke havde fornemmelsen af, at de boede lige midt i et natur- og kulturhistorisk smørhul - og det endda set i landssammenhæng.

De første tre - fire år "blandede vi os ikke" i noget som helst. Det var heller ikke velset, at tilflyttere gjorde det.

Vi blev straks taget "i skole" af købmanden Erling Frederiksen på grund af vores sprog, som ellers var det pæneste rigsdansk. "Å" i Åstrup skulle udtales ligesom "o" i også, selv om navnet kommer af Ås-torp, Egernæs skulle udtales med "j", selv om nav-

net skyldes egetræerne på næsset - misforståelsen er fuldbyrdet i navnet Ejby. "Sådan taler kun københavnere og tilflyttere". Vi forstod, at den slags folk ikke stod i høj kurs, selv om det ikke var helt så galt at være tilflytter som københavnere. Vi fik også at vide, at der var to, man sagde "De" til. Den ene var greven (stiftsforvalteren på Åstrup), "fordi han ikke kan finde ud af det". Den anden var provsten, "fordi vi ikke kan lide ham".

Jeg fik hurtigt en snak med landsbyens ældste - forhenværende gårdejer Hans Christensen - om "gamle dage". Det gav mange gode oplysninger,

Far til fire

som jeg skrev ned. Det var ham, der havde udstykket det meste af gården Lyngkærgård - "de ringeste jorder", som han sagde. Da jeg så spurgte, om der ikke også var andre, der kunne tænkes at vide noget, var svaret: "Nej". "Jamen hvad med Israel Israel-sen i huset over for gadekæret?" "Nej, han ved ikke noget. Han har kun boet her i 45 år. Han er tilflytter".

En gang tilflytter - altid tilflytter!

Der var masser af liv i landsbyen. Rigtig mange passede endnu deres børn selv indtil skolealderen, om end der var en børnehave i Kirke Såby og dagpleje lokalt. Her fandt mange os noget atypiske, da vi havde valgt, at jeg passede småbørnene – med tiden fire, og Karin gik på arbejde. Det var

nok mest kvinderne, der følte sig gået i bedene.

Alle gårdene var stadig aktive landbrug, og mange havde endnu malkekøer. Det var hyggeligt, selv om det gav masser af fluer. På Tjørnhøjgård hos Poul Erik og Inger Jensen var der et større hønseri. Her kunne man købe friskslagtede unge høns, der stadig kunne bruges til andet end hønsekødsuppe, for læggehønerne fik kun lov at blive ét år gamle. Der var rabat på 10 stk.

På gårdene lå der gerne store bunker af indsamlede marksten. Dem fik jeg lov til at rode i efter sten til brolægning, selv om mange undrede sig over, at jeg ikke bare købte nogle fliser.

Det var ret almindeligt, at hundene på gårdene bare fik lov at løbe rundt, som de ville. Det var ikke rart, når man havde små børn, for mange af dem var mere vagthunde end kælehunde.

På Åkandevej 1 var der tømrer/snedker ved Mads Christensen. Der var beboelse i den største af bygningerne og værksted i den mindste. Mads var egentlig gået på pension,

men han kunne stadig overtales til at lave småting for de lokale – med konens tilladelse – for hele værkstedet stod der jo med maskiner og det hele. Problemet var vist, at Mads var så sparsommelig, at han ikke var meget for at fyre op for bare at gå derover i nogle få timer en kold vinterdag. Mads kørte ikke bil, men han var berømt for at kunne medbringe næsten et helt snedkerværksted samt materialer på sin cykel, som han så nogle gange måtte trække. Mads lavede fint arbejde, og så var han billig, for tingene kostede "hvad de plejede". Når saven blev sløv, gik man over til Mads. Så lagde han den ud og filede den for en næsten symbolsk betaling.

Mads Christensens bolig og værksted

Der var brødudsalg med mejeriprodukter, slik, blade og aviser på Åkandevej 3 hos Julius og Elly Valborg Sørensen. Brødet leveredes fra bagermester Amalie Sørensen (vist nok Danmarks første kvindelige bagermester) fra Kirke Såby Bageri på Landevejen 64. I starten kørte Julius som mælkemand ud til de enkelte husstande. Siden kom brødudsalget til,

Brødudsalget, 1977

og Julius hørte op med at køre. For at få plads til forretningen blev der opført en lille tilbygning, som Julius og Elly syntes gav dem masser af plads. Elly var elskeligheden selv. Julius var lidt mere kontant. Det var mest Elly, der passede forretningen.

Smedjen, der oprindeligt lå på Tulipanvej 1, var få år tidligere flyttet til større lokaler på Hortensiavej 4 for at få plads til at udbygge til en VVS, selv om smedemester Svend Rahbæk ikke var glad for det. Han foretrak arbejdet ved essen som en ordentlig smed - men han måtte jo følge med tiden. Smeden var rar og meget hjælpsom.

Han var dygtig, men ikke kendt for at være hurtig – heller ikke med regningerne, så hans kone Grethe måtte med års mellemrum tage fat og få sendt alle de mange småregninger, der havde ophobet sig, af sted, når der blev lavvande i kassen.

En forårseftermiddag spurgte jeg, om han kunne lave et par store grillspyd til mig. ”Så skal jeg jo have gang i essen”, sagde Svend glad. ”Hvornår kan jeg hente dem”. Jeg frygtede, at det næppe blev i sommerens løb. ”I morgen tidlig” var svaret, og det stemte.

Der var træskomager på Åkandevej

Købmandsgården, da vi kom til Vester Såby

35. Træskomageren var rigtig dygtig, men handikappet, og han havde derfor sit værksted eller minifabrik i boligen. Han leverede større ordrer til forretninger, men havde også et lille udsalg, hvor man kunne købe direkte og endda bestille efter mål og selvfølgelig få forsålet og repareret, når tiden var inde til det. ”Næste gang må du komme tidligere, når du skal have forsålet, så jeg ikke også igen skal flikke hælen. Det bliver for dyrt for dig”. Jo, det var en god træskomand at have. Hans kone var medhjælpende hustru, som det hed dengang.

Købmanden på Tulipanvej 2 var en stor gammeldags blandet landhandel med benzinstander. Foruden købmanden selv var der kommis Danielson, lærling Bøje og damer til hjælp, samt chauffør/købmandskar til bl.a. at køre den uundværlige lastbil.

Foruden almindelige købmandsvarer solgtes alt i brændsel, korn, foderstoffer, gødning, redskaber etc. Her var sild i tønne og to slags ost i flueskabet – den stærke og den milde. Købmanden opkøbte også kornet fra de mindre landbrug. Udvalget af varer var forbløffende stort, men man skulle spørge efter det, man ikke lige så, for så var det nok i laden eller

i kælderen. Det hed aldrig: ”Det har vi ikke”, men ”Det kan vi skaffe til i morgen”.

Der var ikke regnemaskine. Det klarede købmanden selv lige så hurtigt og sikkert i hovedet. Mange handlede ”på bog”. Dvs. at varerne blev skrevet ind i den lille sorte kontrabog. Så betalte man en gang om måneden, eller man modregnede, når man solgte sit korn til købmanden. Købmandshandelen var byens hjerte. Købmanden vidste alt om alle. Desuden var han et sandt lokalhistorisk leksikon. Det var her, man mødtes, og her, man snakkede sammen.

Den levende landsby døde med købmanden.

Man kunne bo i Vester Såby uden at have bil. Frisk mælk, kyllinger, høns og æg kunne købes på gårdene. Til tider kunne man også snakke sig til en and, en gås eller en halv gris. Honning købte man hos den lokale biavler på Dyvelslystvej. Nye kartofler, jordbær og frisk grønt solgtes flere steder i sæsonen fra et par småhuse på Bygaden eller bare Gaden, som sognerådet kort før vores ankomst med uransagelig visdom og til megen lokal utilfredshed havde navngivet

Ostemanden Mika. Han var den sidste, der kørte rundt

Nellikevej. Desuden havde langt de fleste egne køkkenhaver. Udplantningsplanter - mest til køkkenhaven - kunne købes hos "Den Gamle Gartner" på Lyngvejen 2. Han dyrkede dem i drivhus, hvor han fyrede i en kakkelovn. Brænde kunne købes til rimelige priser i skoven eller hos "selvskoverne".

Der var også et par friske ungersvende, der solgte fisk, som de fangede i søer og moser - nok ikke helt efter bogen. Smagen afgang i høj grad af, hvor de blev fanget. Skytten kunne godt mod passende betaling overtales til at dreje halsen om på et par fasaner fra "hønsegården". Det var nok heller ikke lige efter bogen, for fasaner er vildt, og de skal derfor skydes - ikke slagtes, selv om de er vokset op i en

hønsegård med høner som erstatningsmødre. De slagtede fasaner var nu betydeligt bedre end dem, der blev skudt og derfor var fyldt med hagl og bensplinter. Der var også dem, der fik frisk vildt fra den lokale krybskytte, som nogle vidste hvem var. Den slags oplyste man dog ikke os tilflyttere om.

For dem, som havde bil, var autoværkstedet nært, for på hjørnet af Dyvelystvej og Landevejen lå Vester Såby Renaultservice ved Gunnar Jørgensen. Han reparerede alle mærker og var almindeligt respekteret.

To gange ugentligt kom der bager - to forskellige. Én gang ugentligt kom fiskemanden - han var fisker og efterfugtes af sin søn Niels. I mange år handlede vi hos ostemanden - Mika. Der kørte grønthandlere rundt jævnlige. Fra Kirke Såby kom slagter Baltzer. Han var lidt af en oplevelse på grund af sin vældige stemmestyrke. Når der blev bestilt i den ene ende af landsbyen, hørte man ham lige så tydeligt i den anden ende. "To pund medister og en leverpostej, så gerne, lille frue". Vi vidste altid, hvad de andre købte. Han havde ikke brug for en klokke som Hjemis, der først kom

til noget senere.

Man kunne naturligvis også altid bestille hos de handlende til næste uge, fx en stor fødselsdagsskringle eller en lagkage.

Blev en rude knust, gik man op til Villy Christian Jacobsen, der boede lidt tilbagetrukket i et af de små huse på nordsiden af Bygaden/Nellikevej i nr. 15 b. Villy var tømrer. Han havde et større lager af glas - herunder genbrugsglas fra andre projekter - i sit værksted, og han var ferm til at skære med en diamant. Selv de små buede stykker til gamle smedejernsvinduer kunne han klare. Hans priser var rimelige. Alle vidste det, for hans kone Marianne var byens dagplejemor.

På hjørnet af Bygaden/Nellikevej og Vænget/Anemonevænget boede Frederik Hansen – kaldet Fiskefrederik, fordi han engang have kørt med fisk. Han sad i sognerådet for Socialdemokratiet. Nu var han blevet ”forretningsfører” for den lokale afdeling af Dansk Arbejdsmands Forbund – senere SiD. Her havde han i en mindre tilbygning indrettet et lille fagforeningskontor, hvor medlemmerne så

mødte op for at betale kontingent eller få understøttelse, hvis de var blevet arbejdsløse. Det gav lidt ekstra liv i byen. På et tidspunkt besluttede SiD, at der skulle et større selvlysende skilt op over alle deres kontorer, så folk kunne finde dem. Det var måske naturligt nok i en større by, men i Vester Såbys landsbygade virkede det voldsomt dominerende - også i forhold til vores meget beskedne gadebelysning.

Sparekassens bus kom også én gang ugentlig, så man kunne ordne sine bankforretninger.

Kulturen blev på samme vis tilgodeset af bogbussen fra biblioteket.

Hver sommer kom skærsliberen på sin cykel med påmonteret slibesten og værktøjskassen bagpå. Han var en af landevejens farende svende, der godt kunne lede tanken lidt hen på Storm-P's vagabonder, fx kunne hans tænder sagtens tælles på én hånd. Påklædningen lignede også ganske godt. Han sleb knive og sakse m. m. – og han gjorde det omhyggeligt og billigt. Man kunne trygt overlade ham dyre ting. Han var til at stole på, og han tiggede aldrig. Han udførte et arbejde

mod betaling. Betalingen blev hurtigt omsat hos købmanden - mest til drikkevarer. Købmanden sagde, at han var "gammeltørstig".

Vores lille lokale vandværk fik vi også ret tæt kontakt med, idet opkrævningen af vandafgiften foregik ved personlig henvendelse på de enkelte husstande, og havde man ikke kontanter nok på sig, så kom de da gerne igen. Først sent overgik man til girokort.

Landposten Ego var på sin cykel – altid med en utændt cigar i munden – et omkringskørende posthus. Her klarede man alle ind- og udbetalinger, anbefalede breve og pakker. Han udbetalte også folkepensionen. Så ved månedsskifte bugnede hans pung og tegnebog, for pengene skulle passe hver gang og til hver eneste udbetaling. Ego var en institution. Han hørte til, og han gav sig tid til en snak og nogle steder til en kop kaffe, bl.a. hos Marie på Tadre Mølle, hvor han også trådede hendes synåle. Ego skrev gerne under som vitterlighedsvidne for beboerne på alskens dokumenter. Han afløstes senere af "Det fløjtende Postbud" Kaj Olsen. Den offentlige transport besørgedes

af DSB's røde rutebil Holbæk – Roskilde tur/retur. Den havde naturligvis stoppesteder, men den stoppede også gerne, hvor folk skulle af, eller hvis nogen vinkede for at komme med. Den medbragte også pakker. Hvis man ringede om morgenen til de fleste af de større forretninger i en af byerne, så afleveredes de bestilte varer til rutebilen, og chaufføren betalte. Han afleverede så varerne til købmanden, som betalte ham. Så kunne jeg om eftermiddagen hente og betale mine varer hos købmanden. Sådan købte jeg mine frugtbuske, da jeg anlagde haven. Det var en fin service. Et par år senere fik vi selv en lille planteskole på Blakledsvej, idet Åstrups skovfoged Tillisch fra sin tjenestebolig Torpehus begyndte at sælge træer, buske og stauder og med tiden også lidt blomster.

Vi havde egen telefoncentral i Kirke Sonnerup. Man ringede bare op, og bad om det nummer, man skulle bruge. Telefoncentralen havde godt styr på, hvor folk var henne, og nok også på, hvad de snakkede om. En gang ringede jeg til lægen. Centralen: "Han er ikke hjemme, men vent lidt. Han er på sygebesøg hos din nabo.

Skal vi prøve at fange ham der?" - og det gjorde vi så.

Mine tvillinger havde svært ved at holde fingrene fra telefonen, så jeg aftalte med centralen, at næste gang de kunne høre, at den var gal igen, så skulle de ringe så længe og inderligt, at ungerne blev forskrækkede, så de kunne lære at holde fingrene fra den. Det kom til at fungere! Selve telefonen var udstyret med et stort skrummel af en kasse til opbevaring af de nødvendige to meget store batterier.

Hvert efterår brød krigen ud. Der var to. Den første krig var den mod fjenden. Kampvognene kørte buldrende og raslende gennem landsbyen flankeret af infanteriet i fuldt feltmæssigt antræk og med malede ansigter, efterfulgt af jeeps og mandskabsvogne. Hæren slog sig ned i hver eneste indkørsel og indhak og oprettede kamuflerede maskingeværstillinger. Soldaterne var veldisciplinerede, høflige og mange endda venlige. De handlede også lidt hos købmanden. De store børn syntes, det var vældig spændende. På et tidspunkt rykkede så nogle andre soldater ind i landsbyen, og så blev der skudt, så røgen drev - nogle gange

Gadekærsejlad

endda fra kampvognene. Det lød meget voldsomt tæt på. Hundene hylede, og de små børn græd. Den første krig var en noget rystende oplevelse for en sagesløs og aldeles uvidende tilflytter. De lokale sagde, at man vænnede sig til det. Jeg vænnede mig nu aldrig helt til at have kampvogne bag ligusterhækken. Jeg fandt heller aldrig ud af, om Vester Såby blev befriet eller besat. Landmændene fik efterfølgende erstatning for eventuelle markskader.

Den anden krig var krigen mod fasanerne. Den startede altid første weekend i oktober. Dens omfang var mere begrænset, idet den kun foregik i Åstrup Skov. Til gengæld blev der skudt mindst lige så bravt, for der blev opdrættet og udsat rigtig mange fasaner af skytten.

Mange af landsbyens børn så frem til den, fordi de her kunne tjene sig en

Købmandsgården i dag

skilling som klappere. Desuden fik de sodavand og wienerbrød, mens jægerne fik en solid jagtfrokost med andre drikkevarer. Ikke alle forældre var lige begejstrede for børnenes deltagelse, for det var en kendt sag, at nogle af jægerne skød bedre før frokost end efter. Desuden skød nogle af dem slet ikke godt, hverken før eller efter. Dem havde stiftsforvalteren et godt øje til. Han var kendt som en fremragende skytte, og han skød gerne samtidig med problemskytterne efter samme mål, og han ramte hver gang. Efterfølgende kunne man så købe fasaner hos skytten. Det gjorde jeg kun én gang.

Selve landsbyen lignede meget den, vi kender i dag med de grønne hække, store træer og hvide stakitter, dog

var der et lille gadekær mere på Bygaden/Nellikevej nr. 9 i forhaven på Tjørnhøjgård. Det blev desværre fyldt op, da der kom børnebørn på gården. Det var lovligt, da det var blevet matrikuleret til gården og ikke længere havde status af umatrikuleret gadejord.

Det store gadekær havde status som branddam. Her tilbragte mange af børnene ofte lang tid. Om sommeren var der gerne en eller flere, der fiskede med uendelig tålmodighed. Fangsten var små aldeles uspiselige karusser - sikkert med ekstra mange ben. De blev da også straks smidt ud, så de kunne fanges igen. Om vinteren blev der stået på skøjter. De voksne hjalp gerne med at rydde sne væk, når der var mere, end børnene kunne klare selv. Det var der ofte. Lejlighedsvis

byggede børnene med stor kreativitet søgående fartøjer af de forhåndenværende materialer. Nogle gange blev der ligefrem arrangeret kapsejls og "pudekamp" på stang over vandet. Når de kom op efter en vandgang, lugtede de fælt af gadekær.

Amtsvejen til Hvalsø gik de første år direkte gennem landsbyen. Det var ikke rart og slet ikke med små børn, men vi havde ikke købt katten i sækken. Omfartsvejen indgik i byplanvedtægten for Lyngkærgårdstykningen. Det var vi gjort bekendt med før købet. Vejen lå som en stribe mark mellem de nye grunde. Trods noget lokalt bøvl kom omfartsvejen da også hurtigt, og stor var vores glæde. Nu kom vi til at bo, som vi havde ønsket og forventet ved købet. Det gamle vejstykke blev nu legevej, hvor byens børn i alle aldre samledes og spillede rundbold.

Der var dengang rigtig gode muligheder for at lave rundture i omegnen, både til fods og på cykel. I byens vestlige udkant førte Lyngvejen ind i Åstrup Skov - Koskov. I byens østlige udkant førte Torpegårdsvej - nu Alehøjvej - over tomten af den nedbrændte Torpegård til Bødkerhuset. Herfra var der adgang til Åstrup Skov

- Torpeskov og til Bjergskovvej. Det var en meget smuk tur med højt til himlen. Fra Bjergskovvej førte Egstallevej til Bjergskov og dermed Ledreborg Gods' veje og stier. Begge veje blev senere opløjet af "bylandmænd" under landsbyens forgæves protester. I dag havde opløjningen ikke været lovlig.

Der var flere vintre med masser af sne i længere tid. Det fik mig til at spørge de lokale landmænd, om jeg måtte stå på ski på deres marker. De blev nærmest forundrede. "Ja, selvfølgelig. Du bor her jo. Det er bare alle københavnernes, vi ikke vil have rendende".

Enkelte steder havde man fulgt moden og skiftet de gamle sprossede vinduer ud med "ostehandler-vinduer"/termoruder.

Der var ikke megen forståelse for, at den ældre bebyggelse havde kulturhistoriske værdier. Det var bare "gamle huse." Om vores gamle smedje, som vi var meget glade for, blev der sagt: "Der kunne bygges et godt hus på den grund".

Her har holdningerne heldigvis ændret sig. I dag har Vester Såby en bevarende lokalplan, som respekteres af langt de fleste.

Kommunen var tæt på. Såby-Kisserup Sognekommune havde et lille kontor til kæmneren og hans medhjælp i gavlen på alderdomshjemmet - nu Såbyhus - i Kirke Såby. Teknisk Forvaltning bestod af en kommuneingeniør, som deltes med Hvalsø-Særløse.

Sognerådet ønskede ”udvikling”, dvs. flere at være sogneråd for – altså den gang som nu. Skulle man tale med sognerådsformanden Valdes Høgsvig, måtte man opsøge ham hjemme på Kirkehavgård i Kirke Såby.

Sygekassens ”kontor” lå også i hovedbyen Kirke Såby i en privat beboelse.

Skoemagerkroen var under restauration ved sin nye ejer, antikvitethandler Rudolf Wange, da vi flyttede til Vester Såby. Der blev snakket en del om både kroen og ejeren. Rygtet gik, at han ville prøve at genåbne den gamle kro. Kunne det mon lade sig gøre at få den til at løbe rundt? De fleste tvivlede.

”Byen” var Hvalsø, der med sine mange små forretninger og livlige Hovedgade var rigtig hyggelig. Her kunne man købe alt, hvad hjertet be-

gærede. Til jul var den et helt lille eventyr med sin fine juleudsmykning. Nu er byen død ligesom alle andre tilsvarende småbyer i det ganske Europa.

Ak ja. Hvor forandret. Hver tid har sine fordele og ulemper. I dag er alt centraliseret – selv postkassen er blevet skruet ned. Hvad skulle vi dog også bruge den til?

Tilbage er omdelingen af aviser.

Denne nære fortid virker meget fjern for børnebørnene, når jeg fortæller om den. Det er virkelig ”gamle dage”. Var de bedre eller værre end nu? Vi havde et funktionsdygtigt lokalsamfund med socialt nærvær.

Jeg er ked af centraliseringen og savner nærheden, de personlige kontakter og de mange små detailforretninger.

Omvendt ville jeg ikke undvære mobilen, PC'en, internettet, digitalkameraet og GPS'en.

NB: Skildringer med et tæt beslægtet indhold kunne lige så godt skrives om vores andre landsbyer for 50 år siden.

JENS HARTVIG RASMUSSEN

FØDT I SÆBY 28. OKTOBER 1801, DØD I SÆBY 22. JUNI 1879

Af Annelise Vigild

Som medlem af gruppen, der undersøgte og beskrev bøndergårdene i Sæby fra ca. 1787 og frem til nutiden, kom jeg til at se navnet Jens Hartvig mange forskellige steder midt i 1800-tallet.

Der er en beretning om, at da han var over 70 år gammel, var han gået til godsejeren for at købe sin gård, og da ville godsejeren ikke sælge. For at snyde godsejeren gik han hjem og friede til gårdens unge pige. De blev gift, og så kunne hun arve fæstet efter hans død, og godsejeren ville blive snydt – den er delvis sand, men ved nærmere efterforskning var forløbet helt anderledes.

Ifølge kirkebogen har smed Hans Henrik Jørgensens datter Kiersten født et uægte barn, en søn. Faderen er ungkarl Rasmus Rasmussen af Lyndby. Drengen fik navnet Jens

Smedegården ved Sæby gadekær

Hartvig Rasmussen og blev døbt i Sæby Kirke 22. søndag efter trinitatis i 1801. Moderen Kiersten Hansdatter er født i 1777 og død 9. januar 1850, 73 år gammel.

Hans første barneår har været i smedehjemmet, men i 1808 bliver Kiersten gift med husmand Jens Jensen af Sæby, Lillemøllegård, matr.nr. 30 på Gershøjvej. Ved konfirmationen står Jens Jensen som hans far, og han får en halvsøster Ane Marie Jensdatter, der overtager hjemmet.

Smed Hans Henrik Jørgensen dør i 1808, og smedjen overtages af hans søn Jørgen, der er blevet gift med Karen Jensdatter fra Hesselbjerggård i Herslev.

Knivbjerggård over for præstegården

De får 2 børn, Hans Henrik i 1814 og Johanne i 1817.

Jens Hartvig kommer i lære hos sin morbror, men Lillejuleaften 1821 dør Jørgen Smed. Karen er enke med 2 små børn og en smedesvend på 20 år. Alligevel klarer de det, så Karen beholder fæstet, og Jens Hartvig står for smedearbejdet.

Jens Hartvig oplærer Hans Henrik i smedehåndværket, og det bliver Hans Henrik, der skal overtage fæstet og være smeden i Sæby. Så på trods af, at det er ham, der har oplært Hans Henrik, kan Jens Hartvig kun blive smedesvend.

Han øjner en anden mulighed: Konen - Ane Marie Jensdatter på Knivbjerggård, matr.nr. 11 på Hornsherredvej - er blevet enke. Hun er 12 år ældre end Jens Hartvig, men han frier til hende, og 22. november 1836 bliver

de viet i Sæby Kirke, og Jens Hartvig får fæstebrev på gården 3. oktober 1837.

Ane Marie har imidlertid sin egen historie. I 1807 var der fremmede, udenlandske soldater i Sæby, og Ane Marie blev alvorlig kæreste med en af dem. Da de drog videre, lovede han at komme tilbage - men der gik år og dag, og han kom ikke, og så fik forældrene Ane Marie gift med enkemand Hans Jensen, der var 40 år ældre end hende. Den fremmede kom tilbage - men da var Ane Marie gift, og han måtte rejse igen. Ane Marie og Hans Jensen fik 2 børn, og han dør i 1835. Datteren Ane, født 1818, tjener som voksen i præstegården, og præsten "gør" hendes bryllupsfest, da hun i 1846 bliver gift med Hans Hansen på Hjørnegården matr.nr.10 på Hjørnegårdsvej.

Sønnen Peter, født 1822, får Toftegården, matr.nr. 20 på Tingstedet i fæste.

Jens Hartvig tager sig rigtig godt af sine stedbørn, ligesom han også altid har taget sig meget af den afdøde morbrors børn. Jeg ser ham som en rummelig person, der havde over-

blikket i mange vanskelige situationer. Jens Hartvig – som han altid selv skriver sig – er en mand, man regner med, så han bliver sognefoged, og han er fadder for mange børn og forlover ved adskillige bryllupper.

Han får også interesse for det politiske liv, der begynder i 1840'erne, så han deltager i møder rundt omkring og har sine meningers mod. På hans gård er der et lokale, hvor der er et chatol, og her ordner Krabbesholms forvalter forskellige forretninger med bønderne i Sæby, inden Krabbesholm får godskontor.

Frederik den 7. får nys om den oplyste bonde, og på sine rejser til Jægerspris holder han ind hos Jens Hartvig. Kongen kunne lide at få en snak med ham og høre hans mening om forskellige ting. Grevinde Danner og kongen var hjertelig velkomne, og de blev godt beværtet på Jens Hartvigs gård, men ikke på herregårdene, for der regnede man ikke grevinden for noget pga. hendes ringe herkomst. Frederik den 7. forærede ham en buste af sig selv, og den stod i haven om sommeren, indtil gården brændte i 1917, hvor den forsvandt. Måske smeltede den i branden. Den er i

hvert fald ikke set siden.

Ane Marie dør 6. august 1863, samme år som kong Frederik den 7. så nu er Jens Hartvig enkemand.

I 1866 flytter Jens Hartvigs kusine Ane Marie Andersdatter (de hedder åbenbart Ane Marie alle sammen) sammen med sin søsters datterdatter Kirsten Marie på 14 år ind hos ham.

Ane Marie kommer fra Skaaningegaarden i Skoven nord for Jægerspris - hendes fødegård - som blev overtaget af hendes bror. Nu er han død, og hans enke, der er blevet betaget af nogle mormonske missionærer, sælger gården og rejser med sine børn til Amerika. Så er Ane Marie og Kirsten Marie hjemløse og kommer derfor til Sæby.

Ane Marie, der er ugift, har en søn Jens Larsen, og han bliver gift med en af smeden i Sæbys døtre. De flytter til Venslev, og Ane Marie flytter på et tidspunkt til sønnen.

Kirsten Marie, der altid har været som en datter på gården, er nu husbestyrerinde, og hun og Jens Hartvigs søstersøn Jens Peter Olsen, der er forkarl på gården, får et godt øje til hinanden. Ingen af dem ejer noget,

så det er ikke nogen særlig nem fremtid, de kan få.

Jens Hartvig kan selvfølgelig se, hvad der sker. Vi ved, at han går til godsejer Treschow for at sikre gården for de unge. Om det så er til arvefæste, eller han vil frikøbe den, vides ikke, men godsejeren afslår. Jens Hartvig har politiske meninger, der ikke harmonerer med godsejerens, og desuden er han over 70 år. Man ved, at Jens Peter Olsen flytter væk fra gården et stykke tid --- og der har sikkert været mange diskussioner om, hvordan man kunne sikre gården til de unge. Man finder en velovervejede løsning! At Kirsten Marie, der er hans mosters datterdat-

ter, bliver gift med Jens Hartvig.

Kirkebogen i Udesundby:

20-02 1876 vies efter kgl. bevilling af
24-03 1874 i brudens hjem i Frederikssund Jens Hartvig Rasmussen af Sæby, 72 år og pigen Kirsten Marie Andersen 25 år af Sæby.

Hvordan de så lever sammen på gården, vides ikke, men en af Holtens efterkommere skriver om et besøg i Sæby, hvor også Jens Hartvig besøges, at han går meget gammeldags klædt i hue og knæbukser, og at hans unge hustru er meget elskelig og bevrerter hende med alt muligt godt, så hun næsten bliver dårlig deraf.

Sognefogeden var det yderste og mest lokale led i den offentlige administration. Han tilhørte den lokale bondebefolkning og fik ikke løn for at påtage sig hvervet. Sognefogedens pligter blev beskrevet i en forordning fra 1791, og de kunne være ganske omfattende. Han skulle således i almindelighed holde god ro og orden i sognet, se til, at kirkegangen blev passet, han skulle advare folk, der holdt ulovligt krohold eller kom op at slås, og i gentagelsestilfælde anmelde dem til sin umiddelbart overordnede, herredsfogeden. Var der tale om grovere kriminalitet som drab og tyveri, skulle han anholde forbryderen og aflevere ham til retten. Desuden var han ansvarlig for lægdsrullen og skatteopkrævningen. I mere nutidige termer kan sognefogeden sammenlignes med landbetjenten og herredsfogeden med politimesteren. Sognefogeden bestred også praktiske opgaver som for eksempel at sørge for, at sognets husmænd efter tur var budbringere, når myndighederne havde behov for at sende dokumenter rundt.

Den 22. juni 1879 dør Jens Hartvig Rasmussen.

Præsten, som nu er pastor Momme, skriver i kirkebogen:

Jens Hartvig Rasmussen, død den 22. juni 1879, ægtemand, gårdfæster i Sæby, født 28. oktober 1801.

Efter at have drevet smedehåndværket til sit 35' te år, blev han i 1836 gårdmand og ægtede enken Ane Marie Jensdatter, død i 1863.

Han giftede sig igen 1876 med Kirsten Marie Andersen, der nu er enke.

2 stedbørn af første ægteskab er i live.

Kirsten Marie arvede som enke fæ-

stet, men ville miste det, hvis hun indgik nyt ægteskab.

Derfor levede hun og Jens Peter Olsen ugifte, men dog som mand og kone på gården i mange år.

De blev ved kongebrev viet i Vor Frue Kirke i København den 24. oktober 1896.

De fik ingen børn, men havde en plejedatter Ellen Margrethe Frydenlund.

Kilder:

Dyrlæge Tobiasen, der var i familie med Jens Hartvig, kirkebøger og folketællinger.

MARSVINEFANGST I ISEFJORDEN

Under besættelsen var enhver ekstra kødtilførsel velkommen og godt betalt, og hvalbøf smager godt. Derfor var fiskerne glade, da de i 1941 kunne lande et marsvin på Ejby Havn.

På fotoet ses de stolte hvalfangere med deres fangst. Foto Billedbladet

*Kranie af marsvin fundet på Bramsnæs.
Foto Bent Gottfredsen*

Siden forsvandt marsvinet i årtier helt fra fjorden på grund af forurening, men efterhånden som denne blev bekæmpet, kom de tilbage.

Bent Gottfredsen

LEJRE HISTORISKE FORENING

Formand: Hans Jørgen Lych Larsen, Lønspjæld 15, 4320 Lejre

E-mail: lychlarsen@hotmail.com

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Urne fra bronzealderen finder hjem

Lejre Historiske Forening udstiller en urne fra bronzealderen på Lejre Bibliotek og sikrer dermed, at urnen kan opleves af alle på netop det sted, hvor den for omtrent 3000 år siden blev lagt i jorden. Udstillingen, som er blevet til med støtte fra Lejre Bibliotek & Arkiv og Lejre Museum/ ROMU, åbnede torsdag den 27. august. Det blev en god eftermiddag med et pænt fremmøde af interesserede, i alt 22 var med til åbningen af udstillingen. Der blev talt ved åbningen af Lunde Ljungberg, leder af Lejre Bib-

Fra åbningen af udstillingen af urnen.

Privat foto

liotek & Arkiv, af Olav Sejerøe, næstformand for Lejre Historiske Forening, og af Morten Thomsen Højsgaard, direktør for ROMU.

Historien bag urnens særlige tilhørsforhold til Lejre Bibliotek (tidligere Lejre Station) er den, at der lå en række gravhøje på det sted, hvor Lejre station blev bygget, og jernbanen til Kalundborg blev anlagt i 1870'erne. De fleste af gravhøjene blev sløjfet i forbindelse med anlægsarbejderne, men en del genstande fra højene er blevet bevaret.

Et af de mange fine fund, som dengang dukkede op i en af de sløjfede høje, var en velbevaret urne fra bronzealderen. Urnen indeholdt asken fra den gravlagte døde. Efter mange år i privat eje har urnen været i Lejre Historiske Forenings besiddelse siden 1986, og med udstillingen på Biblioteket på Lejre Station giver foreningen nu alle interesserede mulighed for at opleve det fine fund i nærhe-

den af det sted, hvor den oprindeligt blev sat ind i siden på en gravhøj for 3000 år siden.

Som det vil fremgå af arrangements-oversigten, er der et stort udbud af foredrag i denne foredragssæson. Dels er der de foredrag, Lejre Historiske Forening alene står for, og som afholdes i Felix. Dernæst er der en række fælles foredrag, der er arrangeret af de tre lokalhistoriske foreninger og Lejre Bibliotek og Arkiv. Foreningernes medlemmer har gratis adgang til alle foredragene. Der kan dog i enkelte tilfælde blive tale om, at deltagere skal betale for kaffe o. lign.

27. oktober kl. 19 i Felix

Her blev Danmark født ! - de nyeste resultater fra Gl. Lejre, foredrag ved Tom Christensen.

I overensstemmelse med de gældende regler for offentlige møder i denne Corona tid skal man senest den 23. oktober tilmelde sig arrangementet på karlfrandsen@dlgmail.dk .

12. november kl. 19 i Kultursalen, Hvalsø Bibliotek

Foredrag om Genforeningen ved Hans Jørgen Lysholm, fælles arrange-

ment. **Billetkrav. Se side 43.**

19. november kl. 19 på Egholm Museum

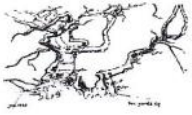
I 80-året for Besættelsen. Korte fortællinger om episoder på denne del af Sjælland fra Besættelsestiden. Karl Frandsen fortæller om massakren på tilfangetagne frihedskæmpere ved Rorup den 9. 8. 1944 og erindringer om et flyangreb på et tog ved Kisserup. Bent Gottfredsen fortæller om våbenedkastningerne i Bidstrupskovene, og Jan Christensen fortæller om nedskydningen den 11. 12. 1943 af et Halifax bombefly ved Holbæk. Rikke Falck vil fortælle om museet, og der vil være mulighed for at besøge museets udstilling, fælles arrangement. **Billetkrav. Se side 43.**

14. januar kl. 19 i Felix

Hornsherreds mystiske håndtegnsten og helleristninger. Foredrag ved Orla Hansen, fhv. skoleinspektør i Skibby.

11. februar kl. 19 i Felix

Generalforsamling. Efter generalforsamlingen vil Ole Mallings film fra 2004, *Kulturmiljøer i Roskilde Amt*, blive vist. Den rummer mange scener fra Lejreegnen.

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, tlf. 46492663, E.mail: kbgttfredsen@gmail.com

Hjemmeside: www.egnhistoriskforening-hvalsø.dk

Nyt fra EHF, oktober 2020

Det sidste halve år har stået i coronaens tegn, dvs. aflysninger. Herom har vi informeret på hjemmesiden. De aflyste arrangementer vil blive søgt gennemført sidst på året. Følg den aktuelle udvikling på hjemmesiden.

Vi har dog ikke ligget på den lade side, men i stedet koncentreret os om skriftlige arbejder.

Thyra er kommet langt med at opdatere og modernisere vores hjemme-

side. Klik ind på den. Den er det værd!

Poul Holst Jespersens bog **Skitser fra Hvalsø-Skovene**, som vi udgav i 1984, er blevet genudgivet digitalt med rettelser og tilføjelser. Vi skal meget opfordre til at læse/se den på hjemmesiden. Pouls tegninger er meget smukke, og meget af teksten er allerede historisk.

Vi er kommet rigtig langt med den flere gange lovede bog om kildekalk og frådsten. Bogen vil omtale både kildekalkens dannelse, anvendelse, geologi og naturhistorie. Arbejdet forestås af en tremandsgruppe bestående

Billeder fra bogen: Et stykke kildekalk med planteaftryk (af gråpil) og en kirke bygget af frådsten (Skt. Ibs kirke i Roskilde)

de af Thyra Johannesen, Ole Malling og Bent Gottfredsen. I skrivende stund er vi nået til femte udkast. Vi håber, at den kan gå i trykken i indeværende år. Foreningen har søgt eksterne midler til udgivelsen. Medlemmerne vil kunne glæde sig til en smuk og gennemillustreret bog om et emne, hvorefter der ikke foreligger nogen sammenhængende litteratur på dansk.

Bent Gottfredsen

Kommende arrangementer

Torsdag den 12. november kl. 19
i Kultursalen, Hvalsø Bibliotek,
Foredrag om Genforeningen ved
Hans Jørgen Lysholm, fælles arrangement. **Billetkrav. Se nedenfor.**

Torsdag den 19. november kl. 19
på Egholm Museum:

I 80-året for Besættelsen. Korte fortællinger om episoder på denne del af Sjælland fra Besættelsestiden. Karl Frandsen fortæller om massakren på tilfangetagne frihedskæmpere ved Rorup den 9. 8. 1944 og erindringer om et flyangreb på et tog ved Kisserup. Bent Gottfredsen fortæller om våbenedkastningerne i Bidstrupskovene, og Jan Christensen fortæller om nedskydningen den 11. 12. 1943 af et Halifax bombefly ved Holbæk. Rikke Falck vil fortælle om museet, og der vil være mulighed for at besøge museets udstilling, fælles arrangement. **Billetkrav. Se nedenfor.**

Tirsdag den 23. februar på Gundestedgård. Generalforsamling.
Invitation vil blive fremsendt.

Til de to fællesarrangementer den 12. november og den 19. november:

Kun adgang med billet. Begrænset antal pladser. Billet bookes på Lejre Bibliotek & Arkivs hjemmeside.

Med forbehold for ændringer pga. nye retningslinjer i forhold til COVID-19.

Hold øje med Lejre Bibliotek & Arkivs hjemmeside.

MINDEORD

Poul Holst Jespersen er død

I 1983 blev jeg kontaktet af Poul Holst Jespersen fra Ny Tolstrup. Han havde lavet en lang række fremragende tegninger, som han kaldte: Skitser fra Hvalsøskovene. Han spurgte, om jeg ville lave tekster til dem, og om EHF ville udgive dem som et af vores daværende årsskrifter. Svaret på begge spørgsmål blev et klart ja på grund af tegningernes høje kvalitet. De udgjorde et fremragende historisk dokumentationsmateriale.

Det blev mit første møde med Poul. Mange flere møder fulgte samt en del vandreture til fortidsminderne i skovene, som havde Pouls store interesse.

Poul var maskiningeniør af uddannelse, og at han også kunne tegne dieselmotorer, kunne man opleve i hans hjem. Ingeniøren kunne man også kende på, at aftaler var aftaler, og at tidsfrister skulle være rimelige og skulle overholdes, men det var naturligvis hans kreative evner, der interesserede os i EHF.

Da vi begyndte på serien Sagn og Myter fra Lejreengen i Lethrica, var vi straks klar over, at det var Poul,

der skulle illustrere. Han slog sig fælt i tøjret. Han var naturalist. Han tegnede de ting, der fandtes, og det endda meget korrekt. Det lykkedes os at overbevise Poul om, at det netop var en naturalist, vi søgte. Vi ville have gengivelser af sagnenes og myternes begivenheder i de originale miljøer. Dem kunne Poul gengive, men han var nok alt for beskeden, hvad hans egen fantasi og kreativitet angik. Han var nemlig i stand til at gengive trolde, drager, nisser og spøgelser, så man var helt sikker på, at de hørte til hans daglige omgangskreds. Fortællingens stemning kunne han også indfange.

Efterfølgende blev serien fra Lethrica til bogen: Sagn og Myter fra Lejreengen. Hertil leverede Poul mange nye illustrationer og forbedrede mange af de gamle. Han kom til sidst så godt i

gang, at de herligste troldeunger nærmest kom vrimplende.

I forbindelse med arbejdet med bogen blev vi klar over, at Poul havde flere talenter. Dem gik han ellers stille med. Han kunne nemlig også skrive digte og synge og spille. Poul var altid trofast deltager i generalforsamlingerne. Derfor var det jo oplagt at prøve at få ham til at underholde efter denne. Det lykkedes i 2018, hvor han optrådte med sine finurlige "Pouls Viser" til stor moro for delta-

gerne.

I EHF mindes vi med taknemlighed Poul for hans megen hjælp og mange bidrag gennem årene. Vi vil savne hans hyggelige selskab og fine finurlige humor.

Bent Gottfredsen

Pouls Viser kan høres på EHF's hjemmeside under Generalforsamling 2018. På hjemmesiden ligger også Skitser fra Hvalsøskovene.

Pouls tegning fra reklamen for bogen på hjemmesiden. "Bogen er allerede blevet populær i underverdenen". Det var hans sidste og uopfordrede bidrag

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Bjarne Holm, E-mail: blf.bramснаes@live.dk

<http://www.bramснаeslokalhistorie.dk>

Meget er sket i verden siden sidste Lethrica, men i vores forening gik så godt som alt i stå, som i store dele af resten af Danmark. Vi havde lige haft generalforsamling den 26. februar, hvor vi bemærkede coronaen i Kina med alle dens følger, og kun 2 uger senere lukkede Danmark ned. Alle møder blev aflyst, kun vores traditionelle sommermøde i juli har været afholdt, som altid oppe hos Irene og John, desværre med flere afbud, også fra mig, men som altid meget hyggeligt ifølge referatet. Men det værste var, at vi måtte aflyse alle vores mange arrangementer og foredrag, både vores egne og dem, vi laver sammen med de andre historiske foreninger her i Lejre.

De sidstnævnte er blevet rigtig gode og interessante med et rigtig godt besøgstal, så vi glæder os til at se mange af vores medlemmer her til efteråret, hvor vi går i gang igen både med vore egne arrangementer og dem i samarbejde med de andre foreninger.

Den 5. oktober er vi i Hvalsø på Gundestedgård, hvor Flemming Damgård og Ellen Skjoldager Andersen vil fortælle om Kommunalreformen i 1970. Det næste er et foredrag om Genforeningen den 12. november i Hvalsø Kulturhus. For øvrige oplysninger se venligst under arrangementer eller besøg foreningernes hjemmesider.

Næste år er der generalforsamling den 24 februar i Sæby gamle skole/arkiv, og vi arbejder på at lave en rundvisning i Rye kirke i marts/april.

Vi glæder os til at se mange af foreningens medlemmer til de kommende arrangementer og ønsker alle et godt efterår og vinter.

Bjarne Holm

Kommende arrangementer

Fællesarrangementer sammen med de to andre lokalhistoriske foreninger:

Torsdag den 12. november 2020 kl. 18 – 22 i Kulturhuset i Hvalsø. Foredrag om genforeningen ved Hans Jørgen Lysholm. **Billetkrav. Se side 43.**

Torsdag den 19. november 2020 kl. 19 på Egholm om besættelsestiden. **Billetkrav. Se side 43.**

Egne arrangementer:

Onsdag den 24. februar 2021 kl. 19.30 Generalforsamling i ”Sæby Gamle Skole”.

Desuden påtænker vi et foredrag og besøg i Rye Kirke i foråret 2021.

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

LHF: agnetevibholt@gmail.com

EHF: thsj@mail.dk

BLF: blf.bramsnaes@live.dk

LMF: vivianus@post.tele.dk

TMV: tadremoellesvenner@gmail.com

Næste deadline for bidrag er den 15. februar 2021.

(Bemærk: datoen er blevet rykket to uger).

Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

Lethrica udgives to gange om året. Bladet forventes fra næste år at være ud-delt til alle henholdsvis den 1. april og den 1. oktober.

Adresser på mødesteder:

Gundestedgård, Gundestedvej 40, 4330 Hvalsø

Domus Felix, Bygaden 20, 4320 Lejre

BOGANMELDELSER

Der er udgivet to nye bøger her i foråret, som begge har lokalhistorisk interesse.

Den ene hedder **GÅRDENE I SÆBY** og omhandler gårdene og deres beboere så langt tilbage, det har været muligt at hente oplysninger i arkiverne, samt fortællinger fra nulevende borgere.

Bogen er blevet til på grund af, at en studiegruppe i det tidligere Bramsnæs arkiv arbejdede med at indhente oplysninger om gårdene igennem flere vintre. Det materiale, de kom frem til, var så godt, at Bramsnæs lokalhistoriske Forenings bogforlag har valgt at få det gennemarbejdet til bogform og udgivet.

Der er selvfølgelig en del oprensning af ejerne igennem tiden, men også flere fortællinger om de mennesker, der boede der tidligere. Det har absolut ikke været kedelige mennesker, der boede der. Der var adskillige personligheder imellem, som det er værd at læse om.

Bogen kan købes gennem Bramsnæs lokalhistoriske Forenings bogforlag.

Den anden hedder **VENSLEVRØVERNE** og handler om det tredobbelte mord i Ejby d. 16./ 17. januar 1842.

Bogen er skrevet af Søren Møgelvang Nielsen, som selv er fra Venslev. Hans ærinde er ikke blot at fortælle om mordet, men om de mennesker, der boede i Venslev dengang, og hvad der førte til, at Venslev blev sådan en røverrede. Der fortælles også om alle de andre forbrydelser, der blev optrævlet i forbindelse med efterforskningen af Ejbymordet, og hvad konsekvenserne blev.

Han er især gået ud fra de retsprotokoller m.v., der blev ført i forbindelse med opklaringen, samt Peter Munthe Bruns dagbogsnotater fra forhørene, der foregik på Skibby kro, og han sætter det hele ind i et historisk perspektiv.

En absolut læseværdig bog.

Bogen kan købes igennem Skibby Historiske Forening.

Ellen Skjoldager

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Hans Kongsgaard Nielsen

PHILLIP BOURBON DE PARME har bedt sig fritaget fra sin post som formand for Lejre Museumsforening og træder ud af bestyrelsen af helbredsmæssige grunde. Det har vi i bestyrelsen forståelse for, men er kede af. Phillip har i mange år på sin egen lunde og underfundige måde været foreningen en god formand med stor interesse for både museet og Hestebjerggaard, hvor museet har til huse, oplyser foreningens næstformand, Hans Kongsgaard. Phillip har i flere omgange repræsenteret museet og foreningen i Museumsrådet og i sam-

arbejdsforummet for museerne under ROMU. Hans Kongsgaard indtræder nu i Museumsrådet for Lejre i stedet for Phillip.

Museumsforeningen har konstitueret sig med Hans Kongsgaard Nielsen som formand frem til **generalforsamlingen, som holdes den 20. oktober 2020 klokken 19 i Felix**. Hovedpunkterne her bliver valg af nye bestyrelsesmedlemmer, da også Ole Christiansen stopper, og vedtagelse af et nyt sæt vedtægter, som svarer på de spørgsmål, dannelsen af Klub ROMU har rejst. Forslaget honorerer også kravene i lovgivningen om håndtering af personoplysninger. Efter generalforsamlingen fortæller direktør Morten Thomsen Højsgaard om fremtidsplanerne for museet og ROMU-koncernen.

Kaare R. Skou.

Hans Kongsgaard Nielsen

Foredrag og omvisninger ved Lejre Museumsforening efterår og vinter 2020

Søndag den 11. oktober 14-15:

Særomvisning i serien Historien til debat: "Historiefortællingen om Lejre og dens rolle i vikingetiden, som man har opfattet den gennem tiderne, og som man ser det i dag." Omvisning på museet ved Hans Jørgen Lych Larsen.

Efterårsferien på Lejre Museum:

13. - 15. oktober kl. 11-14:

Bliv detektorfører for en dag.

13. og 15. oktober kl. 19 - 21:

Mørkeomvisning for hele familien i Gl. Lejre.

Arrangementerne er gratis, men tilmelding er nødvendig på billetto.dk

Se Lejre Museums hjemmeside:

www.lejremuseum.dk

Tirsdag den 20. oktober kl. 19:

Generalforsamling i Lejre Museumsforening i Domus Felix

Tirsdag den 3. november 19-21:

HER BLEV DANMARK FØDT: "Jelling, Jylland". Foredrag ved arkæolog, ph.d. i forhistorisk arkæologi, Mads Dengsø Jessen, som rejser

spørgsmålet: Jellingmonumenterne – en gravplads, en befæstning eller politisk propaganda?

Søndag den 8. november 14-15:

Historien til debat: "Lejre versus Jellingstenene." Ved denne omvisning giver Hans Jørgen Lych Larsen et afbalanceret bud på de to steders placering i danmarkshistorien.

Tirsdag den 8. december 19-21:

HER BLEV DANMARK FØDT: "Striden om historien". Foredrag ved historiker og ph.d. Peter Johan Yding Brunbech, projektleder på formidlingsprojektet danmarkshistorien.dk og leder af Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling. Han reflekterer over, hvad der egentlig er på spil, når vi skændes om, hvor Danmark blev født.

Søndag den 13. december 14-15:

Særomvisning i serien Historien til debat: "Døden" ved Hans Jørgen Lych Larsen.

Ved alle foredrag har museet åbent kl. 18-21. Billetter á 75 kr. købes på billetto.dk, og der er et begrænset antal billetter. Hold øje med hjem-

mesiden www.lejremuseum.dk i disse Corona-tider.

Omvisningerne er gratis for museets gæster, når entreen på 60 kr. er betalt.

For KLUB ROMU-medlemmer er omvisningerne gratis. Dette gælder dog kun ved fremvisning af KLUB-kort ved indgangen.

Gratis billet kan stadig reserveres på billetto.dk

Museumsforeningens sommerudflugt 2021

Vi måtte pga. coronasituationen aflyse sommerudflugten til Sønderjylland i 2020, men vi vil prøve at udbyde den samme tur i 2021 i hundredoget-året for Sønderjyllands genforening med Danmark. Vi vil besøge udvalgte steder, der har betydning for vores forståelse af Sønderjylland.

Vi har fastlagt datoen for turen til **lørdag - søndag den 28. - 29. august** med afgang fra Lejre Rådhus kl. 08.00 lørdag den 28. 8. og hjemkomst søndag den 29. 8. ved 20-tiden.

Pris: Mellem 2000,- og 2250,- kr. pr person.

Et endeligt program vil foreligge til

Christian den 10. red over grænsen på sin hvide hest den 10. juli 1920

foråret.

Tilmelding kan allerede nu ske til Hans Jørgen på lychlarsen@hotmail.com

Vi vil bede alle dem, der tilmeldte sig turen i 2020, om at tilmelde sig igen, hvis de ønsker at deltage i turen.

Husk at have pas med, da vi jo krydser grænsen på turen.

Turledere: Kaare R. Skou og Hans Jørgen L. Larsen

TADRE MØLLES VENNER

fmd: Bent Brun Larsen, E-mail: tadremoellesvenner@gmail.com

Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

"Siden sidst på Tadre Mølle"

Som så meget andet i DK har TM været lukket delvis ned i 2020-sæsonen. Krible-krabledage med Danmarks Naturfredningsforening, påskeaktiviteter, Valborgaften med Egns-historisk Forening, Dansk Mølledag og Kildemarked i juni, Maries 118års fødselsdag, septembers Plantemarked har vi måttet aflyse, og det store Julemarked vil heller ikke finde sted i år. Alt er sket efter aftale med de forskellige institutioner. ROMU har stået for planlægningen, som TMV har fulgt.

Med respekt for afstand og desinfektion blev sommerens høslæt afholdt i juli i samarbejde med Kildeengens Høslætlaug, DN, Møllegårdens forpagter, Nationalpark Skjoldungernes

Høslæt

Fortælling ved hjulet

Land, ROMU og TMV. Et lille, sluttet selskab hyggede sig med leerne en dejlig sommerdag på engen.

ROMU og TMV åbner også for arbejdende værksteder i skolernes efterårsferie i uge 42 – men med diverse begrænsninger og kontrol – program vil komme på TMVs hjemmeside, og se også ROMU. "Onsdagsmalerne" udstiller igen i år kunstværker af forskellig art i staldene.

Der har dog ikke været total "Tornerosesøvn". ROMU har haft udstillingen åben som normalt i hele sæsonen – dog uden entré. I den forbindelse holdt TMVs møllere på skift møllehjulet i gang og fortalte om stedet for små grupper ad gangen. Der har været nogle omvisninger i små

Bryllup i urtehaven

hold, ligesom de dejlige omgivelser har været benyttet til bryllupper, og "Stafet for livet" havde pausestation i vognskuret. Nationalparken lavede event med middelaldermusikergruppen "Virelai" en dejlig augustaften med bål, sang og dans. Desuden har der været optagelser til TV-gudstjenester.

Den daglige pasning af haver, trampesti og bygninger har heller ikke ligget stille, så alt ser smukt og velpas set ud til glæde for de mange (ca. 1.600) besøgende, der har brugt TM som udflugtsmål i perioden.

Desværre har det ikke været muligt

Stafet for livet 22. august

-Og dansen den går til Virelai's spil

Generalforsamling i Maries have

at have vores populære og hyggelige café åben med respekt for de nødvendige sikkerhedsregler, men vi glæder os til den dag, hvor alt igen normaliseres.

Den aflyste generalforsamling i marts blev afholdt i telt i Maries Have den 11. august – referat og dato for næste generalforsamling kan ses på TMVs hjemmeside.

Rigtig mange, der har lagt vejen omkring møllegården, har doneret beløb til møllens videre vedligehold – det glæder os i TMV. Stor tak til denne form for hjælp i en "mager" tid.

NYT FRA

DEN SELVEJENDE INSTITUTION TADRE MØLLE

*Jørn Jensen,
fungerende formand*

Organisationen Historiske Huse har i maj 2020 udgivet en online guide med 20 af de smukkeste steder og seværdigheder over hele landet. Det er for eksempel herregårde, vandmøller, præstegårde, købstæder og andre kulturhistoriske steder. Af de 20 smukkeste steder befinder 2 sig i Lejre kommune, nemlig Ledreborg og Tadre Mølle.

Som ejer af Tadre Mølle er DSI - TM stolt af og beæret over, at andre også finder, at Tadre Mølle som kultur – og naturcenter er et besøg værd.

Den nyrenoverede sti om mølledammen

Mange kommer og besøger Tadre Mølle, ikke kun i åbningstiderne, men også udenfor. Derfor har bestyrelsen fundet det nødvendigt at præcisere, at færdsel på Tadre Mølles arealer sker på eget ansvar. Der er i juli opsat stolper med teksten ”Adgang på eget ansvar” ved begge ender af trampestien og stien nord om Møllesøen samt ved parkeringspladsen, ligesom der er opsat skilte med samme tekst på andre stolper. Endvidere er der opsat adfærdsregulerende skilte som. f. eks. mountainbike forbudt, og at hunde skal føres i snor.

Der er indgået aftale med ROMU om opsætning af en hjertestarter, som hænger ved indgangen til udstillingslokalet.

Vedrørende de grønne arealer er det med ROMU aftalt, hvilke arealer ROMU vedligeholder, og hvilke arealer DSI – TM har ansvaret for. DSI – TM har efterfølgende indgået aftale med Sunes Haveservice om vedligeholdelse af disse arealer.

I juli måned har DSI – TM og TMV i fællesskab finansieret en tiltrængt renovering af stien nord om møllesøen. Stien er blevet gjort bredere, og der er lagt grus på. Der udestår en forbedring af svellebroerne.

Et hul i mølledæmningen ned mod bygningerne er blevet udbedret i juli.

Da mange besøgende går tur rundt om møllesøen, er der som en ekstra sikkerhedsforanstaltning opsat en redningskrans på en stander, leveret og finansieret af Trygfonden.

Udover fra Trygfonden har vi modtaget støtte i form af gratis bistand fra Agent Skilte v/Rolf Hededys vedrørende udformning af ovennævnte skilte og fra tækkemand Eg Westergren omkring udskiftning af defekte kragetræer på stråtagene.

Lindelysthuset er, som omtalt i sidste nummer af Lethrica, blevet beskåret med et vellykket resultat.

Arbejdet med planering af øen i møllesøen er blevet udskudt til næste år.

Tinglysningen er endnu ikke på plads. Det forventes at ske i løbet af efter-

Lindelysthuset

året.

Bent Gottfredsen trak sig i marts som formand for bestyrelsen af helbredsmæssige grunde. Han er fortsat medlem af bestyrelsen som repræsentant for Egnshistorisk Forening, Hvalsø. Næstformand Jørn Jensen varetager tillige opgaverne som formand, indtil bestyrelsen nykonstituerer sig på næste bestyrelsesmøde.

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad *Lethrica* og *Nyt fra Egnshistorisk Forening* i Hvalsø.

Forsendelse: *Lethrica* tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner samt lokalarkiverne 1. april og 1. oktober.

Ved *manglende levering* rettes henvendelse til:

LHF: Agnete Vibholt
agnetevibholt@gmail.com

EHF: Ole Theill Knudsen,
Tlf. 22808664
ole@gundested-camping.dk

BLF: BLF fællesmail
blf.bramснаes@live.dk

LMF: Vivian Møller
vivianus@post.tele.dk

TMV: Connie Olsen
tadremøellesvenner@gmail.com

Redaktionsudvalg:

Bent Gottfredsen, Ellen Skjoldager, Hans Jørgen Lych Larsen, Karin Gottfredsen, Lilli Budtz

Redaktion og layout:

Thyra Johannesen
thsj@mail.dk

**FORENINGERNES
KOMMENDE
ARRANGEMENTER**

Tirsdag den 20. oktober kl. 19 i Felix

Generalforsamling (LMF)

Tirsdag den 27. oktober kl. 19 i Felix

Tom Christensen: Her blev Danmark født (LHF)

Tirsdag den 3. november 19-21 på museet

Mads Dengsø Jessen: Jelling, Jylland (LMF)

Søndag den 8. november 14-15 på museet

**Omvisning, Hans Jørgen L. Larsen: Lejre versus
Jellingstenene (LMF)**

Torsdag den 12. november kl. 19 i Kultursalen, Hvalsø Bibliotek

**Hans Jørgen Lysholm: Genforeningen
(LHF,EHF,BLF,LB/A)**

Torsdag den 19. november kl. 19 på Egholm Museum

I 80-året for Besættelsen (LHF,EHF,BLF,LB/A)

Tirsdag den 8. december 19-21 på museet

**Peter Johan Yding Brunbech: "Striden om historien"
(LMF)**

Søndag den 13. december 14-15 på museet

Hans Jørgen L. Larsen, omvisning: "Døden" (LMF)

Torsdag den 14. januar 2021 kl. 19 i Felix

**Orla Hansen: Hornsherreds mystiske håndtegn-
sten og helleristninger (LHF)**

Torsdag 11. februar 2021 kl. 19 i Felix

Generalforsamling (LHF)

Tirsdag den 23. februar 2021 på Gundestedgård

Generalforsamling (EHF)

Onsdag den 24. februar 2021 kl. 19.30

Generalforsamling i "Sæby Gamle Skole" (BLF)

Maj 2021 Udflugt til Trelleborg og Tissø (LHF)

28. - 29. august 2021 Sommerudflugt (LMF)